

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Neplatnost a relativní neúčinnost právního
jednání

Plzeň 2016

Anna Nedvědová

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
Fakulta právnická
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Anna NEDVĚDOVÁ**
Osobní číslo: **R10M0133P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Název tématu: **Neplatnost a relativní neúčinnost právního jednání**
Zadávací katedra: **Katedra občanského práva**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Úvod
2. Právní jednání
3. Neplatnost právního jednání
4. Relativní neúčinnost právního jednání
5. Komparace s vybranou zahraniční úpravou
6. Závěr

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

viz příloha

Vedoucí diplomové práce:

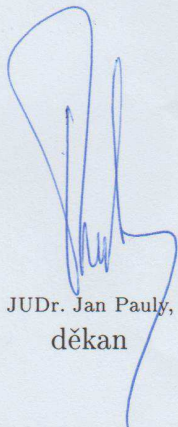
JUDr. Kristýna Spurná
Katedra občanského práva

Datum zadání diplomové práce:

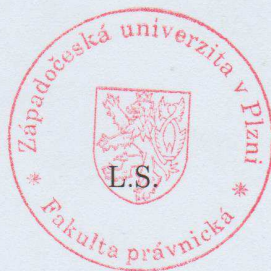
23. února 2015

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2016

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
děkan

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
pověřená osoba

V Plzni dne 7. července 2015

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Neplatnost a relativní neúčinnost zpracovala pod vedením vedoucí práce samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Plzeň, březen 2016

.....

Anna Nedvědová

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí diplomové práce JUDr. Kristýně Spurné za odborné vedení, cenné rady a čas, který práci věnovala.

Obsah

ÚVOD	1
1. PRÁVNÍ JEDNÁNÍ.....	3
1.1 PRÁVNÍ SKUTEČNOSTI	3
1.2 POJEM PRÁVNÍ JEDNÁNÍ.....	4
1.3 POJMOVÉ ZNAKY PRÁVNÍHO JEDNÁNÍ.....	8
1.3.1 <i>Projev vůle</i>	8
1.3.2 <i>Zaměření na vyvolání právních následků</i>	8
1.3.3 <i>Uznání právním řádem</i>	9
1.4 NÁLEŽITOSTI PRÁVNÍHO JEDNÁNÍ.....	9
1.4.1 <i>Náležitosti subjektu</i>	9
1.4.2 <i>Náležitosti vůle</i>	10
1.4.3 <i>Náležitosti projevu</i>	10
1.4.4 <i>Náležitosti předmětu</i>	12
1.5 NESPLNĚNÍ NÁLEŽITOSTÍ PRÁVNÍHO JEDNÁNÍ.....	12
1.6 ZDÁNLIVÉ PRÁVNÍ JEDNÁNÍ.....	13
1.6.1 <i>Absence vůle</i>	14
1.6.2 <i>Absence vážné vůle</i>	15
1.6.3 <i>Absence srozumitelnosti a určitosti</i>	16
1.6.4 <i>Hodnocení právní úpravy zdánlivého právního jednání</i>	16
2. NEPLATNOST PRÁVNÍHO JEDNÁNÍ	19
2.1 HLAVNÍ DŮVODY NEPLATNOSTI	21
2.1.1 <i>Rozpor se zákonem</i>	21
2.1.2 <i>Rozpor s dobrými mravy</i>	23
2.1.3 <i>Počáteční nemožnost plnění</i>	26
2.1.4 <i>Nezpůsobilost právně jednat</i>	27
2.1.5 <i>Nedostatek formy</i>	29
2.1.6 <i>Omyl</i>	32
2.1.7 <i>Bezprávná výhrůžka</i>	34
2.2 RELATIVNÍ NEPLATNOST	35
2.3 ABSOLUTNÍ NEPLATNOST	37
3. RELATIVNÍ NEÚČINNOST PRÁVNÍHO JEDNÁNÍ.....	40

3.1	ZÁKLADNÍ POJMY INSTITUTU RELATIVNÍ NEÚČINNOSTI.....	41
3.1.1	<i>Pojem zkrácení</i>	41
3.1.2	<i>Vykonatelná pohledávka</i>	43
3.1.3	<i>Dlužník</i>	44
3.2	ODPOROVATELNÁ PRÁVNÍ JEDNÁNÍ.....	45
3.2.1	<i>První skutková podstata</i>	45
3.2.2	<i>Druhá skutková podstata</i>	46
3.2.3	<i>Třetí skutková podstata</i>	46
3.2.4	<i>Čtvrtá skutková podstata</i>	48
3.2.5	<i>Pátá skutková podstata</i>	49
3.3	ODPŮRČÍ ŽALOBA.....	50
3.3.1	<i>Aktivní věcná legitimace</i>	51
3.3.2	<i>Pasivní věcná legitimace</i>	52
3.4	NÁSLEDKY ÚSPĚŠNÉ ODPŮRČÍ ŽALOBY	54
3.4.1	<i>Nepoctivý držitel a poctivý nabyvatel bezúplatného plnění</i> ..	55
3.4.2	<i>Poznámka neúčinnosti ve veřejném seznamu</i>	56
4.	KOMPARACE S NĚMECKOU PRÁVNÍ ÚPRAVOU.....	57
4.1	NÁSLEDKY VAD PRÁVNÍHO JEDNÁNÍ	57
4.1.1	<i>Nichtigkeit</i>	57
4.1.2	<i>Anfechtbarkeit</i>	60
4.1.3	<i>Schwebende Unwirksamkeit</i>	61
4.1.4	<i>Relative Unwirksamkeit</i>	62
	ZÁVĚR	65
	RESUMÉ	67
	SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	68

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AnfG	odpůrčí zákon
BGB	občanský zákoník Spolkové republiky Německo ze dne 18.8.1896
ObčZ	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
OZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Úvod

Tématem předkládané diplomové práce je *Neplatnost a relativní neúčinnost právního jednání*. Problematika neplatnosti a relativní neúčinnosti patří nepochybně mezi nejdůležitější témata občanského, resp. celého soukromého práva. Této problematice je proto tradičně v odborných kruzích a literatuře věnováno mnoho pozornosti, a o to více nyní v souvislosti s účinností zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále jen „OZ“). Ten přinesl mnoho změn, a to nejen v oblasti neplatnosti a relativní neúčinnosti. Přesto však lze tvrdit, že právě koncepce neplatnosti doznala v OZ změn nejvýraznějších, a to nejen preferencí relativní neplatnosti před absolutní, nýbrž i požadavkem hledat důvody spíše pro platnost právního jednání než pro jeho neplatnost. Právě koncepční změna tohoto institutu byla jedním z důvodů výběru daného tématu diplomové práce.

Problematika neplatnosti a relativní neúčinnosti je problematikou značně rozsáhlou, kterou nelze v rámci tohoto typu práce obsáhnout ve všech detailech. Cílem diplomové práce je proto spíše podat obecný výklad těchto významných institutů občanského práva, zdůraznit změny, které OZ do této problematiky přinesl, a také poukázat na problematická místa současné úpravy neplatnosti a relativní neúčinnosti právního jednání.

Diplomová práce je kromě úvodu a závěru systematicky rozdělena do čtyř kapitol, které se dále dělí na podkapitoly a dílčí podkapitoly. První kapitola práce je zcela pochopitelně věnována právnímu jednání. Tato kapitola vymezuje pojem právní jednání a rovněž představuje názory našich předních civilistů na vztah právního jednání a právního úkonu. Dále pak vyjmenovává náležitosti právního jednání, které jsou nezbytnými předpoklady bezvadného právního jednání. Závěr kapitoly pojednává o nejzávažnějším následku vad právního jednání, tedy o zdánlivém právním jednání.

V následující kapitole se již autorka věnuje institutu neplatného právního jednání. Po obecném výkladu pojednávajícím o sankci neplatnosti následuje část věnovaná hlavním důvodům neplatnosti. V této části jsou opět představeny názory našich předních civilistů k dané problematice, přičemž právě tato část názorně demonstruje, že některá zákonná ustanovení připouští více výkladů. V závěru kapitoly je pak pojednáno o druzích neplatnosti, tedy o neplatnosti absolutní a relativní, a o rozdílech mezi nimi.

Třetí kapitola pojednává o institutu relativní neúčinnosti. Po části věnované základním pojmům tohoto institutu je pozornost zaměřena na popis skutkových podstat odporovatelných právních jednání. V této části autorka průběžně srovnává úpravu relativní neúčinnosti s předchozí právní úpravou odporovatelnosti. V závěru kapitoly je pojednáno o odpůrcí žalobě a následcích úspěšné odpůrcí žaloby.

Poslední kapitola je věnována komparaci české právní úpravy s úpravou německou. Důvodem volby německé právní úpravy byla mj. autorčina letní stáž v řezenském institutu – Institut für Ostrecht München, kde měla autorka možnost se seznámit s úpravou německého občanského práva. Dalším důvodem této volby byla pak skutečnost, že německá právní úprava byla pro tvůrce OZ jedním z inspiračních zdrojů.¹ V poslední kapitole bude podán stručný popis jednotlivých následků vad právního jednání a bude poukázáno na podobnosti a odlišnosti srovnávaných úprav.

¹ Srov. ELIÁŠ, K. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 2517.

1. Právní jednání

Předtím, než se bude autorka předkládané diplomové práce podrobněji zabývat tématem neplatnosti a relativní neúčinnosti právního jednání, považuje za vhodné, ba dokonce za nezbytné, věnovat první kapitolu diplomové práce institutu právního jednání. Autorka si v této kapitole neklade za cíl pojednat o právním jednání zcela vyčerpávajícím způsobem, snaží se pouze poskytnout takový výklad, který s ohledem na téma diplomové práce shledává zcela nezbytným. Úkolem této kapitoly bude proto pouze vymežit právní jednání a objasnit některé pojmy, které jsou s institutem právního jednání neodmyslitelně spjaty.

Právní jednání (či jiný významově shodný výraz) je základním institutem každého právního řádu. Právní úpravu otázek souvisejících s tímto institutem nalezneme zpravidla v civilistických kodexech, ani český právní řád nepředstavuje v tomto ohledu výjimku. Právní úprava institutu právního jednání je zařazena do zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále jen „OZ“), v systematicce OZ je pak právní jednání upraveno v obecné části, hlavě V. nazvané právní skutečnosti. Ačkoliv OZ užívá pojem právní skutečnosti, nijak jej nevymezuje. Jde přitom o pojem, který s právním jednáním úzce souvisí, je proto vhodné o něm nejprve krátce pojednat.

1.1 Právní skutečnosti

Jak již bylo výše uvedeno, OZ sice pracuje s pojmem právní skutečnosti, avšak nijak jej nedefinuje. Vymezení tohoto pojmu ponechává právní teorii, která definuje právní skutečnost jako takovou skutečnost, s níž objektivní právo spojuje právní následky, tj. vznik, změnu nebo zánik subjektivních práv a povinností. Zmínit lze také definici, podle níž jsou právní skutečnosti „objektivní skutečnosti, které objektivní právo jednak bere na zřetel a jednak s nimi spojuje právní následky“².

Právní následky mají vždy určitou příčinu. Právní teorie označuje tuto příčinu jako právní důvod neboli titul právních následků. Tím je zákon anebo již zmíněná právní skutečnost. Pokud jde o zákon, pak jde o takový právní titul, který působí vznik, změnu nebo zánik subjektivních práv a povinností přímo (*ipso*

² TICHÝ, L. Komentář k § 545 – 573. In ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1297.

iure), tedy již pouhou svojí účinností. Zákon, jak je asi zřejmé, je důvodem vzniku právních následků spíše ve výjimečných případech.³ Obvykle se vyžaduje, aby nastala také určitá okolnost, tj. právě ona právní skutečnost, kterou právní norma ve své hypotéze předvídá a která vede ke vzniku právních následků uvedených v dispozici této právní normy.⁴

Právní skutečnosti je možné dělit podle různých hledisek. Základním hlediskem pro jejich dělení je prvek vůle, tedy otázka, zda v právní skutečnosti prvek vůle obsažen je, či zda absentuje. Na základě uvedeného kritéria lze právní skutečnosti dělit na právní jednání, konstitutivní akty orgánů veřejné moci a protiprávní jednání, u nichž prvek vůle přítomen je, a na právní události a protiprávní stav, kde prvek vůle absentuje. Ke skupině právních skutečností obsahujících prvek vůle bývá zpravidla řazeno i vytvoření věci či díla, je však třeba zmínit, že zde prvek vůle není nezbytně nutný. Z uvedeného výčtu právních skutečností je patrné, že zatímco právní jednání, konstitutivní akty orgánů veřejné moci, právní události a vytvoření věci představují právní skutečnosti, jejichž právní následky jsou v souladu s objektivním právem, protiprávní jednání a protiprávní stav vyvolávají právní následky, které jsou s objektivním právem v rozporu. Soulad či rozpor právních skutečností s objektivním právem je tak dalším možným kritériem dělení právních skutečností.

OZ rozlišuje v hlavě V. obecné části dvě základní kategorie právních skutečností, a to právní jednání a právní události. Právnímu jednání zde přísluší největší část úpravy – nelze se divit, vždyť „v soukromém právu, kde práva a povinnosti vznikají typicky z vůle právních subjektů, je právní jednání nejčastější a současně i nejvýznamnější právní skutečností“⁵. Následující část textu již bude pojednávat o právním jednání fyzických a právnických osob.

1.2 Pojem právní jednání

Právním jednáním se rozumí projev vůle subjektu práva, který je schopný vyvolat (z hlediska objektivního práva) právní následky, tj. vznik, změnu nebo zánik subjektivních práv a povinností. Právní jednání je pojmem, který předchází

³ Za příklad povinnosti vzniklé *ex lege* lze uvést povinnost jednat v právním styku poctivě (§ 6 odst. 1 OZ), příkladem práva vzniklého *ex lege* je vznik vlastnického práva k nemovitostem, v nichž sídlí Poslanecká sněmovna ČR.

⁴ GERLOCH, A. *Teorie práva*. 6. vyd.. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., 2013. s. 146.

⁵ HANDLAR, J. Komentář k § 545–547. In LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. I. Obecná část (§1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1941.

právní úprava, tj. zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (dále jen „ObčZ“), neznala a místo něho užívala výraz právní úkon. Právní jednání však není pojmem zcela novým, nýbrž slovy tvůrců OZ staronovým, neboť je výrazem tradičního českého právního pojmosloví, k němuž se OZ navrátil. Odlišné pojmosloví není ale jedinou změnou ve vztahu k tomuto institutu. Předchozí právní úprava, na rozdíl od úpravy současné, poskytovala legální definici právního úkonu. Ten byl vymezen v ustanovení § 34 jako projev vůle směřující zejména ke vzniku, změně nebo zániku těch práv nebo povinností, které právní předpisy s takovým projevem spojují. Právě ono slovo *zejména* vzbuzovalo u části odborné veřejnosti, jmenovitě např. K. Eliáše – jednoho z hlavních tvůrců OZ, kritiku. Dle K. Eliáše definice právního úkonu v tomto znění implikuje, že mohou existovat také právní úkony, které by vznik, změnu nebo zánik práv a povinností vyvolávat nemusely, aniž by však bylo zřejmé, jak takové neuzavřené definici rozumět a jak ji prakticky uplatňovat.⁶ Kritika legální definice právního úkonu byla jedním z důvodů, který vedl tvůrce OZ k odmítnutí definice právního jednání. OZ se tedy nesnaží právní jednání přímo definovat a omezuje se pouze na stanovení právních následků, které právní jednání vyvolává. Činí tak v § 545, v němž uvádí, že právní jednání vyvolává právní následky, které jsou v něm vyjádřeny, jakož i právní následky plynoucí ze zákona, dobrých mravů, zvyklostí a zavedené praxe stran.

Absence legální definice právního jednání zapříčinila u odborné veřejnosti diskuzi ohledně vymezení pojmu a jeho vztahu k právnímu úkonu. Kupříkladu J. Handlar se domnívá, že skutečnost, že definice právního jednání v OZ absentuje, neznamená, že by se změnila podstata tohoto pojmu či jeho pojmové znaky. Dle něho je právní jednání projevem vůle, který je zaměřen na vyvolání určitých právních následků, které právní řád s takovým projevem vůle spojuje.⁷ M. Zuklínová je pak toho názoru, že OZ používá výraz právní jednání ve stejném významu jako ObčZ užíval výraz právní úkon.⁸

M. Kindl a A. Rozehnal chápou právní jednání jako projev vůle, v němž jsou vyjádřeny právní následky, k nimž právní jednání směřuje. Obsahově se dle nich právní jednání neliší od právního úkonu, který byl definován jako projev vůle

⁶ BEJČEK, J., ELIÁŠ, K., RABAN, P. a kol. *Kurs obchodního práva. Obchodní závazky*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 52.

⁷ HANDLAR, J. Komentář k § 545-547. In LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. I. Obecná část (§1-654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1944.

⁸ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 7.

směřující ke vzniku práv a povinností, jež zákon s takovým projevem spojuje. V zásadě se dle nich jedná o pojmenování téhož, tedy o pouhou terminologickou změnu.⁹ S tímto názorem se ztotožňuje i F. Melzer, který mezi právním jednáním a právním úkonem prakticky neshledává rozdíly.¹⁰ Odlišně se k této problematice staví L. Tichý. Dle něho nejde o dva totožné pojmy, neboť právní jednání je pojmem širším než právní úkon, jelikož právní jednání zahrnuje i tzv. kvaziprávní jednání a faktické úkony.¹¹ Navzdory tomu se však L. Tichý domnívá, že v praxi toto nebude hrát významnější roli. Pro úplnost je potřeba podotknout, že L. Tichý svým výrokem, tj. že právní jednání zahrnuje i kvaziprávní jednání a faktické úkony, sám sobě odporuje. Hned v následující kapitole komentáře k OZ uvádí, že právní jednání je nutné odlišit od jiných projevů vůle, tj. kvaziprávních jednání, která, ačkoliv se vyznačují obdobnými rysy, právními jednáními nejsou, přestože mají značný význam. Stejně tak je dle L. Tichého nutno odlišovat od právního jednání tzv. faktické úkony, neboť právní následky faktického úkonu nastávají bez ohledu na to, že faktické úkony neobsahují projev vůle.¹²

I pokud autorka práce pomine výše uvedený rozpor, s názorem L. Tichého se neztotožňuje. Domnívá se, a to zejména s odkazem na důvodovou zprávu k OZ, že úmyslem zákonodárce nebylo pojímat právní jednání tak široce, jak L. Tichý uvádí. Faktický úkon zcela zřejmě právním jednáním není. Důvodová zpráva na mnoha místech uvádí, že právně jedná osoba projevující vůli, faktické úkony se však vyznačují tím, že právní následky vyvolávají, aniž by projev vůle obsahovaly. Rovněž OZ u úpravy právního jednání na mnoha místech hovoří o projevu vůle, příkladmo v ustanoveních § 552¹³, § 571¹⁴ apod. Autorka se rovněž neztotožňuje s názorem, že právní jednání zahrnuje i tzv. kvaziprávní jednání, která ačkoliv projevem vůle jsou, právní následky nevyvolávají. Zákonodárce dle názoru autorky spojuje právní jednání pouze s takovým projevem vůle, který právní následky skutečně způsobuje, neboť hovoří o právním jednání v této souvislosti: „Při úpravě projevů vůle vyvolávajících právní následky v těchto

⁹ KINDL, M., ROZEHNAL, A. *Nový občanský zákoník: Problémy a úskalí*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2014, s. 79.

¹⁰ MELZER, F. Komentář k § 574–589. In MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník (§419–654). Velký komentář. Svazek III*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2014, s. 468.

¹¹ TICHÝ, L. Komentář k § 545–573. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1298.

¹² TICHÝ, L. Komentář k § 545–573. In ŠVESTKA J., DVOŘÁK J., FIALA J. a kol.: *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1309.

¹³ „O právní jednání nejde, nebyla-li zjevně projevena vážná vůle.“

¹⁴ „Dojde-li projev vůle změněn vlivem prostředků použitých tím, kdo jednal, anebo jiných okolností nastávších během přepravy, posoudí se právní případ podle ustanovení o omylu.“

projevech chtěné a právem reprobované [zákonodárce zde patrně nedopatřením uvádí reprobované, ačkoli má na mysli aprobované, pozn. autorky], se opouští dosavadní pojetí právního úkonu [...] a vrací se k tradičnímu českému právníckému pojmosloví a v rámci toho také k pojmu právní jednání“¹⁵. Zákonodárce tak dle autorky zcela zřejmě spojuje právní jednání pouze s projevem vůle, který právní následky způsobuje. Je proto vyloučeno, aby kvaziprávní jednání byla rovněž považována za právní jednání.

S myšlenkou, že pojmy právní jednání a právní úkon nejsou identické, se ztotožňují i další teoretici. P. Bezouška a L. Piechowiczová se domnívají, že obsah pojmu právní jednání je širší, neboť právní jednání vyvolává širší právní následky než právní úkon. Právní úkon vyvolával pouze právní následky, které s ním spojoval zákon, oproti tomu právní jednání vyvolává nejen tyto právní následky, ale rovněž a především ty, které jsou v něm vyjádřeny, stejně jako i ty, které plynou z dobrých mravů, zvyklostí a zavedené praxe stran.¹⁶ P. Bezouška však ve svém názoru nezůstává konzistentní, neboť v jiné publikaci uvádí následující: „To, že občanský zákoník uvádí širší následky vyvolané právním jednáním, však neznámá, že by tyto následky nebyly spojeny již dnes s právním úkonem. Jen to bylo tu opomíjeno, tu přijímáno jako samozřejmé“¹⁷. Dalšími teoretiky, kteří spatřují věcnou, nikoli pouze terminologickou odlišnost mezi pojmy právní jednání a právní úkon je autorský kolektiv Dvořák, Švestka, Zuklínová. Ti ve své publikaci uvádějí, že právní jednání a právní úkon nelze ztotožnit, svou podstatou jsou si však velmi blízké. Tuto myšlenku ovšem autoři blíže nerozvádí, nezdůvodňují a zůstávají u pouhého konstatování.¹⁸

Z výše uvedeného je zcela patrné, že mezi předními teoretiky nepanuje ohledně chápání pojmu právního jednání a jeho vztahu k právnímu úkonu shoda. Zatímco někteří teoretici mezi právním jednáním a právním úkonem neshledávají zásadní rozdíl, jsou tací, kteří tak činí, ovšem ani jejich názory nejsou vždy konzistentní. Má-li se autorka přiklonit k jednomu z uvedených proudů, pak se ztotožňuje spíše s názory těch, kteří mezi právním jednáním a právním úkonem

¹⁵ ELIÁŠ, K. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 250.

¹⁶ BEZOUŠKA, P., PIECHOWICZOVÁ, L. *Nový občanský zákoník: Nejdůležitější změny*. ANAG, spol. s.r.o., 2013, s. 82.

¹⁷ BEZOUŠKA, P. Jednáme spíše platně, ale s riziky. In ELIÁŠ, K. a kol. *Občanské právo pro každého: pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2013, s. 59.

¹⁸ DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. 1, díl: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2013, s. 156.

zásadní rozdíl nespátřují. Je přesvědčena, že při práci s právními předpisy a zejména pak v praxi lze tyto pojmy v zásadě zaměňovat. Domnívá se rovněž, že při výkladu právního jednání lze v zásadě vycházet z dosavadních poznatků právní teorie o právním úkonu, tedy i o jeho pojmových znacích.

1.3 Pojmové znaky právního jednání

Právním jednáním se rozumí projev vůle subjektu práva, který je schopný vyvolat z hlediska objektivního práva právní následky, tj. vznik, změnu nebo zánik subjektivních práv a povinností. K pojmovým znakům právního jednání se tedy řadí projev vůle, zaměření projevu vůle na vyvolání právních následků a uznání takového projevu právním řádem.

1.3.1 Projev vůle

Projev vůle je základním pojmovým znakem právního jednání. Skládá se ze dvou složek, a to vůle a jejího projevu. Zatímco vůle představuje vnitřní složku projevu vůle, projev je jeho složkou vnější. Vůle bývá přitom zpravidla charakterizována jako subjektivní vztah jednajícího k zamýšlenému právnímu následku. Má-li však mít vůle jednajícího právní relevanci, nestačí, aby jednající určitý právní následek pouze zamýšlel, nýbrž je nezbytné, aby svoji vůli také náležitě projevil.¹⁹

1.3.2 Zaměření na vyvolání právních následků

Zaměření projevu vůle na vyvolání právních následků je dalším pojmovým znakem právního jednání, jímž se rozumí, že „jednající chce svým projevem vůle způsobit odpovídající právní následky, tedy že projevuje vůli proto, aby takové právní následky vyvolal“²⁰. Není ovšem nezbytné, a v zásadě to ani není možné, aby jednající měl jasnou a úplnou představu o všech právních následcích, které jeho projev vůle vyvolává. Podstatné je to, že jednající chce vyvolat právě ty právní následky, které jsou obsahem jeho projevové vůle. Jestliže právě tyto

¹⁹ HANDLAR, J. Komentář k § 545–547. In LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. I. Obecná část (§1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1942.

²⁰ HANDLAR, J. Komentář k § 545–547. In LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. I. Obecná část (§1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1943.

následky vyvolat nechce, pak není jeho projevená vůle vážná, a proto nelze vůbec o právním jednání hovořit.²¹

1.3.3 Uznání právním řádem

Skutečnost, že jednající projevuje vůli, která směřuje k vyvolání určitých právních následků, ještě ke vzniku právního jednání nevede. Je nezbytné, aby k uvedeným znakům přistoupil znak další, a to uznání projevu vůle právním řádem. Právní jednání může vzniknout a vyvolat právní následky jedině tehdy, spojuje-li s takovým jednáním právní následky právní řád. Abychom tedy mohli hovořit o jednání, které je svou povahou právní, je nezbytná existence právní normy, která ve své hypotéze takové jednání předpokládá a s ním příslušné právní následky spojuje.²²

1.4 Náležitosti právního jednání

Jak již bylo vyloženo výše, právním jednáním se rozumí projev vůle, který vyvolává zamýšlené právní následky. Ony právní následky však není schopné vyvolat jakékoliv právní jednání, nýbrž pouze takové, které splňuje určité požadavky na něj kladené ze strany OZ. Splnění těchto požadavků je přitom nutnou podmínkou pro platnost právního jednání, tj. pro onu schopnost vyvolat zamýšlené právní následky, ve výjimečném případě i pro jeho samotnou existenci. Právní teorie označuje tyto požadavky za náležitosti právního jednání. Rozlišuje přitom čtyři, někdy pět skupin těchto náležitostí. Jedná se o náležitosti subjektu projevujícího vůli, náležitosti vůle, náležitosti projevu (vůle) a náležitosti předmětu projevu vůle, případně také vzájemného vztahu vůle a jejího projevu.²³

1.4.1 Náležitosti subjektu

Právně jednající subjekt musí mít právní osobnost neboli způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti (§ 15 odst. 1 OZ). Tato osoba musí být navíc svéprávná, čímž rozumíme, že je způsobilá svým vlastním právním

²¹ HANDLAR, J. Komentář k § 545–547. In LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. I. Obecná část (§1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1942.

²² HANDLAR, J. Komentář k § 545–547. In LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. I. Obecná část (§1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1944.

²³ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura. 2. vyd.* Praha: Linde, 2013. s. 21

jednáním nabývat pro sebe práva a zavazovat se k povinnostem, tj. právně jednat (§ 15 odst. 2). Pokud je osoba plně svéprávná, je způsobilá právně jednat vždy. Jinak je tomu u osoby svéprávné jen částečně, ta není způsobilá jednat v plném rozsahu, nýbrž toliko v rozsahu své svéprávnosti. Jedná-li nad rámec své způsobilosti, pak je její jednání stíženo vadou. Typicky jde o případy, kdy jedná osoba nezletilá, která plně svéprávnosti nenabyla pro nedostatek věku, či osoba zletilá, jejíž svéprávnost však byla rozhodnutím soudu omezena. Kromě těchto případů pamatuje OZ v ustanovení § 581 také na osoby sice plně svéprávné, avšak trpící duševní poruchou. Jednají-li tyto osoby ve stavu duševní poruchy, přičemž je tato porucha činí v konkrétním případě nezpůsobilými právně jednat, pak je jejich jednání rovněž stíženo vadou.

1.4.2 Náležitosti vůle

Vůle je elementárním předpokladem právního jednání. Zpravidla bývá definována jako vnitřní vztah jednající osoby k zamýšlenému právnímu následku.²⁴ Vůle nejenže musí být v právním jednání přítomna, musí také dosahovat určitých kvalit. Musí být v první řadě svobodná, tj. svobodně utvářená. O svobodném utváření vůle nelze hovořit, je-li osoba k jednání donucena, ať již prostředky fyzického anebo psychického násilí. Stejně tak je nezbytné, aby jednající vyjadřoval vůli vážnou a nikoli takovou, která právní následky způsobit nechce. Vůle jednajícího musí být rovněž prosta omylu a tísně.

1.4.3 Náležitosti projevu

Také projev vůle musí splňovat řadu požadavků. Projev vůle musí být určitý, srozumitelný a v jistých případech také musí mít náležitou formu. Určitost je vlastností právního jednání, která spočívá v jeho jednoznačnosti. Určité je tedy takové právní jednání, ze kterého bez pochybností vyplývá, čeho se týká a jaké jsou jeho právní následky. Za neurčité právní jednání pak lze považovat takové, jehož obsah nelze zjistit ani výkladem (§ 553 OZ).

Požadavek srozumitelnosti právního jednání se váže k výrazovým prostředkům užitým v projevu vůle. V závislosti na tom, zda jsou tyto výrazové prostředky srozumitelné pro každého či pouze pro určité osoby, rozlišujeme

²⁴ TICHÝ, L. Komentář k § 545–573. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1307.

absolutně srozumitelné, respektive relativně srozumitelné právní jednání. Právně významné je přitom pouze absolutně nesrozumitelné právní jednání, tzn. takové, které se jeví jako nesrozumitelné každému, kdo se s ním setkal. Pouze takové právní jednání je spojeno s negativními důsledky.²⁵

Co se týká požadavku náležitosti formy, platí, že OZ je vystaven na zásadě bezformálnosti právního jednání. Jednajícímu je tedy dána možnost zvolit si pro své právní jednání libovolnou formu, ve volbě je omezen pouze tehdy, vyžaduje-li určitou formu zákonné ustanovení, případně ujednání smluvních stran (§559 OZ).

Pojednejme v rámci této podkapitoly také o vzájemném vztahu vůle a jejího projevu. Předně je nutné uvést, že přirozeným vztahem mezi vůlí a jejím projevem je jejich shoda. Rozcházejí-li se vůle a její projev, pak jde o vztah nepřirozený. Vzniká tím stav značně problematický, neboť je projev chápán v jiném smyslu, než jak jej chápal jednající. Zásadní je pak otázka, zda je takový projev vůle způsobilý vyvolat právní následky. Na tuto otázku se pokusily nalézt odpověď dvě teorie – teorie vůle a teorie projevu.²⁶

Nastane-li rozpor mezi vůlí a jejím projevem, pro koncepci teorie vůle je rozhodující jen vnitřní vůle jednajícího. Ta je posuzována jako určitá vnitřní skutečnost, která je nezávislá na svém projevu. Projev plní jen roli prostředku, kterým se dává najevo vnitřní vůle, je tedy pouhým důkazem o vůli. Projev vůle, se kterým nekoresponduje vůle vnitřní, proto nemůže dle této teorie vyvolávat právní následky.²⁷ Koncepce teorie projevu vychází z opačné premisy. Rozhodující je projev, neboť je nutno chránit dobrou víru adresáta tohoto projevu. Může-li tedy adresát z projevu dovozovat existenci právně významné vůle, pak právní následky nastanou, a to bez ohledu na skutečnou vůli jednajícího.²⁸

Český zákonodárce nevychází ani z jedné výše uvedené teorie, neboť obě nabízí pouze krajní řešení rozporu mezi vůlí a jejím projevem. Český zákonodárce tedy přistupuje k řešení rozporu mezi vůlí a jejím projevem kompromisně a vychází z určité rovnováhy těchto přístupů. Pro posouzení toho, zda právní účinky právního jednání nastanou, je totiž rozhodujícím kritériem zřetelnost projevu jako

²⁵ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 23.

²⁶ MELZER, F. Komentář k § 574–589. In MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník (§419–654). Velký komentář. Svazek III*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2014, s. 470.

²⁷ MELZER, F. Komentář k §§ 574–589. In MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník (§419–654). Velký komentář. Svazek III*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2014, s. 470.

²⁸ MELZER, F. Komentář k §§ 574–589. In MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník (§419–654). Velký komentář. Svazek III*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2014, s. 471.

výrazu nevážné vůle.²⁹ Není-li adresátovi nevážnost tohoto projevu zřejmá, a to s ohledem na objektivní okolnosti konkrétního případu, pak je třeba chránit dobrou víru adresáta a učiněný projev vůle považovat za platné právní jednání.³⁰

1.4.4 Náležitosti předmětu

Předmětem právního jednání je to, čeho se právní jednání týká. Právní teorie považuje za náležitosti předmětu právního jednání jeho možnost a dovolenost. Možným je takový předmět, který je za daného stavu rozvoje vědy a techniky objektivně možný, tj. reálně uskutečnitelný, vytvořitelný. Oproti tomu dovolenost, respektive nedovolenost předmětu právního jednání se váže nikoli k faktickému, nýbrž k právnímu důvodu.³¹ Nedovoleným je takový předmět právního jednání, který je zákonem vyloučen. Typickým příkladem nedovoleného předmětu právního jednání je lidské tělo a jeho části.

1.5 Nesplnění náležitostí právního jednání

Náležitostmi právního jednání rozumíme požadavky na právní jednání kladené, jejichž splnění je podmínkou pro samotnou existenci právního jednání (ve výjimečném případě) či pro jeho platnost, tzn. jeho schopnost způsobit zamýšlené právní následky. Nejsou-li tyto náležitosti splněny, právní jednání nedosahuje požadovaných kvalit – trpí vadou. Od závažnosti dané vady se pak odvíjí sankce, kterou je vadné právní jednání postihováno.

Nejpřísnějším postihem vadného právního jednání je zdánlivost. Zdánlivé právní jednání je důsledkem nejzávažnějších vad právního jednání, pro které je právnímu jednání upřena samotná existence. Tyto vady jsou spojovány jednak s absencí pojmového znaku právního jednání, jednak s absencí esenciálních náležitostí právního jednání. Dalšími, již méně závažnými důsledky vad právního jednání jsou jeho neplatnost, a to relativní či absolutní, a také jeho relativní neúčinnost.

²⁹ TICHÝ, L. Komentář k § 545–573. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1305.

³⁰ TICHÝ, L. Komentář k § 545–573 In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1305.

³¹ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura.* 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 23.

Neplatnost neboli nulita je sankcí právního jednání za vadu spočívající v nedostatku náležitostí právního jednání. Právní jednání sice existuje, nevyvolává však žádné právní následky (absolutní neplatnost), případně právní následky vyvolává, avšak dovolá-li se oprávněná osoba neplatnosti tohoto jednání, zanikají právní účinky tohoto právního jednání k okamžiku, kdy bylo jednáno, tj. *ex tunc* (relativní neplatnost).

Od neplatnosti je nutné odlišit neúčinnost právního jednání. Účinnost, stejně jako platnost, je vlastností právního jednání. Zatímco však platnost, resp. neplatnost právního jednání, souvisí se splněním či nesplněním požadavku, který na právní jednání klade zákonná úprava, účinnost, resp. neúčinnost, souvisí s otázkou, zda právní jednání vyvolalo či doposud nevyvolalo právní následky.³² O relativní neúčinnost jde pak v případě, kdy právní účinky sice nepůsobí vůči konkrétní osobě, tj. věřiteli, ovšem ve vztahu ke třetím osobám jsou zachovány. Ztráta účinků právního jednání vůči věřiteli je postihem právních jednání, kterými se dlužník snaží znesnadnit či úplně vyloučit uspokojení věřitele.

O všech uvedených následcích vad právního jednání bude v diplomové práci pojednáno, přičemž největší prostor bude samozřejmě věnován dvěma posledně zmíněným institutům, a to institutu neplatnosti a relativní neúčinnosti právního jednání. Nyní se však blíže zaměříme na institut zdánlivého právního jednání.

1.6 Zdánlivé právní jednání

Zdánlivé právní jednání, v právní teorii označované jako *non negotium* (nicotné právní jednání)³³ je jednání, které se jako právní jednání pouze jeví.³⁴ Jde o takové jednání, které je sice právnímu jednání podobné, postrádá však pojmové znaky či esenciální náležitosti pro samotnou existenci právního jednání nezbytné. Právě pro tyto zásadní vady je právním řádem postihováno zdánlivostí.

Pojem zdánlivé právní jednání zavedl OZ, čímž zakotvil institut do té doby známý výlučně v právní teorii. Předchozí právní úprava, tedy ObčZ, tento institut neznala, a proto zásadní vady právního jednání spojovala s jinými následky než

³² ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 162.

³³ TICHÝ, L. Komentář k § 545–573. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1338.

³⁴ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 51.

právní teorie. S vadami spočívajícími v absenci vůle, absenci vážné vůle či absenci srozumitelnosti a určitosti, s kterými právní teorie tradičně spojovala neexistenci právního jednání, ObčZ spojoval absolutní neplatnost takového právního jednání (úkonu). Tomu odpovídalo ustanovení § 37 odst. 1 ObčZ, které uvádělo, že „právní úkon musí být učiněn svobodně a vážně, určitě a srozumitelně; jinak je neplatný“. Právě absence uvedených atributů právního jednání představuje nejzávažnější vady, s kterými OZ zdánlivost právního jednání spojuje. Pro úplnost je ale nutné dodat, že zákonodárce nespojuje zdánlivost pouze s těmito vadami právního jednání. Sankcí zdánlivosti postihuje také ta právní jednání, u nichž nalezneme formulaci *se nepřihlíží*. Příkladem může být ustanovení § 1991 OZ³⁵.

Pojednejme nyní blíže o jednotlivých nedostatcích právního jednání, tedy o nedostatcích spočívajících v absenci vůle, absenci vážné vůle a absenci srozumitelnosti a určitosti.

1.6.1 Absence vůle

Vůle jednající osoby je pro právní jednání zcela zásadní, chybí-li, pak o právní jednání vůbec nejde (§551 OZ). Vůle jednajícího chybí tehdy, je-li k jednání donucen přímým fyzickým násilím (*vis absoluta*). Typicky jde o případy, kdy násilník vede při podpisu ruku jednajícího. Donucovaný v takovém případě neprojevuje vůli svoji, nýbrž vůli násilníka. Ve skutečnosti tedy nejedná donucovaný, nýbrž násilník.³⁶ Obdobně je tomu v případě, kdy násilník vědomě ovlivní vůli jednajícího návykovými látkami (drogami), případně hypnózou. I to představuje formu fyzického násilí, byť násilí nepřímého. Donucovaný také v těchto případech projevuje vůli násilníka, nikoli svoji vlastní.³⁷ Vůle donucovaného neexistuje, a proto jeho jednání vytváří pouze zdání právního jednání.

Od výše popsaného je nutné odlišit situaci, kdy je jednající k právnímu jednání přinucen „pouhou“ hrozbou násilí (*vis compulsiva*). I zde jde o vadu právního jednání, neboť není naplněn požadavek svobodné vůle. Zákonodárce

³⁵ „Zákaz započtení pohledávky prohlášením jedné ze stran nebrání stranám, aby si započtení ujednaly; k ujednání o započtení proti pohledávce výživného pro nezletilého, který není plně svéprávný, se však nepřihlíží.“

³⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 3. 2004, sp. zn. 33 Odo 17/2002.

³⁷ RUBAN, R., KOUKAL, P. Několik poznámek k otázce nicotnosti v občanském právu. *Právní rozhledy*. 2011, č. 23, s. 860.

však tuto vadu nepovažuje za tak významnou, a proto právní jednání trpící touto vadou nepostihuje zdánlivostí. Důsledkem této vady je neplatnost právního jednání, a to neplatnost relativní, o níž bude pojednáno později.

1.6.2 Absence vážné vůle

Náležitostí vůle je kromě výše zmíněné svobody také její vážnost. Vážnost vůle znamená, že jednající chce vyvolat právní následky, které jsou obsahem jeho projevu vůle. V případě, že tyto následky vyvolat nechce, postrádá jeho vůle vážnost. Nevážnost vůle je pak vadou, jejímž důsledkem je zdánlivé právní jednání (§ 552 OZ).

O nevážnou vůli jde při hře, výuce, vtipkování, apod. Jednající nechce svým projevem vůle vyvolat právní účinky, nýbrž adresáta tohoto projevu pobavit či šokovat a očekává, že adresát jeho nevážný projev vůle odhalí a povaze tohoto jednání porozumí.³⁸ O zdánlivé právní jednání jde také v případě, kdy smluvní strany s projevem své vůle nespojují žádné právní následky, ačkoliv se snaží vzbudit dojem opačný – jednájí tzv. naoko. U tohoto jednání není úmyslem stran právní jednání skutečně realizovat, nýbrž oklamat třetí osobu.³⁹ Zdánlivost je zde sankcí za projev vůle, který, ačkoliv se snaží vzbudit dojem vážně projevené vůle, vážnost postrádá. Od jednání naoko je potřeba odlišit tzv. simulaci. Simulací, resp. simulovaným právním jednáním dochází k zastření jiného právního jednání, tj. jednání disimilovaného. Jde o rozpor mezi vůlí a jejím projevem, jelikož smluvní strany projevují jinou vůli, než kterou ve skutečnosti zamýšlí, chtějí. U simulovaného právního jednání chybí vážnost projevu vůle, je proto potřeba jej považovat za zdánlivý.⁴⁰ S ohledem na požadavek zakotvený v § 555 odst. 2 OZ, tedy posuzovat právní jednání podle jeho povahy, je třeba považovat za relevantní disimilovaný projev vůle.

³⁸ TICHÝ, L. Komentář k § 545–573. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1346.

³⁹ TICHÝ, L. Komentář k § 545–573. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1343.

⁴⁰ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura.* 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 56.

1.6.3 Absence srozumitelnosti a určitosti

Zatímco výše uvedené vady souvisí s náležitostmi vůle, neurčitost a nesrozumitelnost jsou vady spojované s náležitostmi projevu vůle.⁴¹ Ustanovení § 555 odst. 1 OZ uvádí, že o právní jednání nejde, není-li možné pro neurčitost nebo nesrozumitelnost zjistit jeho obsah ani výkladem. Právní jednání je přitom nesrozumitelné, jestliže z projevu vůle jednajícího není možné zjistit, jaké právní následky se svým projevem spojoval, a to ani za použití výkladových pravidel.⁴² Jde-li o neurčité právní jednání, pak je právní jednání sice srozumitelné, není však jednoznačný jeho obsah, neboť má věcné nedostatky.⁴³ Obdobně jako nesrozumitelnost lze neurčitost právního jednání konstatovat až poté, co není obsah právního jednání dostatečně vyjasněn ani po použití výkladových ustanovení.

Vada spočívající v nesrozumitelnosti či neurčitosti je jedinou vadou z výše uvedených vad právního jednání, kterou lze odstranit, a to se zpětnými účinky. Ustanovení § 553 odst. 2 umožňuje, aby si strany dodatečně projev vůle vyjasnily. V případě, že tak učiní, se k vadě právního jednání nepřihlíží a hledí se na právní jednání, jako by tu bylo od počátku. Zákonodárce uvedeným ustanovením konstruuje jakousi právní fikci existence právního jednání *ex tunc*, přičemž je mu inspirací ustanovení § 31 odst. 2 zákona č. 101/1963 Sb., o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku (zákoník mezinárodního obchodu).⁴⁴ Z dikce zákona pak lze usuzovat, že uvedené ustanovení je použitelné pouze na právní jednání dvou- a vícestranná, nikoli na právní jednání jednostranná. Lze se však setkat i s názorem opačným.⁴⁵

1.6.4 Hodnocení právní úpravy zdánlivého právního jednání

Zavedení nové kategorie následků vad právního jednání, tj. zdánlivých právních jednání, lze hodnotit pozitivně v tom směru, že jím dochází ke sjednocení rozlišování následků vad právního jednání v civilistické teorii a

⁴¹ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 58.

⁴² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 7. 2011, sp. zn. 33 Cdo 2237/2009.

⁴³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 7. 2011, sp. zn. 33 Cdo 2237/2009.

⁴⁴ ELIÁŠ, K. Projev soukromé vůle v osnově občanského zákoníku. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. *Sborník statí z diskusních fór o rektifikaci občanského práva*. Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 201; ELIÁŠ, K. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 261.

⁴⁵ HANDLAR, J. Komentář k § 551–559. In LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. I. Obecná část (§1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1981.

v zákonné úpravě, tj. v objektivním právu. Odlišení právních jednání trpících nejzávažnějšími vadami (zdánlivá právní jednání) od těch, která trpí méně závažnými vadami, je důležité, byť se může zdát, že jde o rozlišení příliš teoretické a pro praxi nepotřebné. Rozlišení je z praktického hlediska významné zejména kvůli možnosti nápravy vad těchto právních jednání. Zatímco neplatné právní jednání může konvalidovat, ratihabovat či konvertovat, u zdánlivého právního jednání nepřichází ani jeden z uvedených postupů v úvahu, neboť zdánlivé právní jednání vůbec neexistuje.⁴⁶

Úprava zdánlivého právního jednání má však i své nedostatky. Lze jí vytýkat to, že nepřiznává osobám dotčeným zdánlivým právním jednáním stejné postavení jako osobám dotčeným neplatným právním jednáním. Z dikce ustanovení § 579 OZ vyplývá, že právo na náhradu škody podle tohoto ustanovení náleží pouze osobám dotčeným neplatností právního jednání. Toto ustanovení tedy nelze aplikovat na případy, kdy osobám vznikla škoda v důsledku neexistence, zdánlivosti právního jednání. Tyto osoby se mohou domáhat náhrady škody dle ustanovení deliktního práva, tedy za podstatně méně výhodných podmínek, tudíž se nachází v horším postavení než osoby dotčené neplatným právním jednáním. S ohledem na principy, na nichž je OZ vybudován např. princip, že nikdo nesmí těžit z nepoctivého jednání (§ 6 odst. 2 OZ) či princip, že nikomu nelze odeprít to, co mu po právu náleží (§ 3 odst. 2 písm. f) OZ) však vyplývá požadavek přiznat každému dobrověrnému subjektu stejné postavení, ať již jde o subjekt dotčený neplatností či zdánlivostí právního jednání.⁴⁷

Nelze opomenout ani problematické ustanovení § 553 odst. 2 OZ týkající se fikce existence právního jednání. Toto ustanovení působí problematicky již tím, že není zřejmé, zda ho lze vykládat jako konvalidaci právního jednání, či nikoli. Navzdory tomu, že je některými teoretiky⁴⁸ právě takto vykládáno, autorka se domnívá, že se tento výklad dostává do rozporu s dosavadní civilistickou teorií, a proto se přiklání k názoru, že se o konvalidaci právního jednání spíše nejedná. Ve prospěch tohoto názoru vyznívá i stať K. Eliáše, jednoho z hlavních tvůrců OZ,

⁴⁶ SELUCKÁ, M. Následky vadnosti právních úkonů (právního jednání). In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. *Sborník statí z diskusních fór o rekonstrukci občanského práva*. Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 248.

⁴⁷ TICHÝ, L. Komentář k § 545–573. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1343.

⁴⁸ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1345. ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013., s. 59.

týkající se rekonstrukce občanského práva. K. Eliáš o tomto ustanovení hovoří jako o fikci právního jednání, nikoli jako o jeho konvalidaci.⁴⁹ Co se týká samotné konstrukce fikce existence právního jednání *ex tunc*, i zde je možné identifikovat několik problematických míst. V první řadě, trpí-li projev vůle nedostatky jako nesrozumitelnost či neurčitost, není způsobilý vyvolat právní následky. Zpětný účinek odstranění vady má však zakládat takové právní následky, které dříve objektivně nemohly nastat, a které nemohly být stranami realizovány. Konstruuje-li odstranění vad právního jednání se zpětnými účinky, pak musíme zřejmě připustit i to, že odstranění vady se zpětnými účinky by mělo zakládat nejen následky právního jednání, ale i důsledky porušení těchto následků, což je dalším problematickým místem této úpravy.⁵⁰ Nejvíce problematickým se institut vyjasnění neurčitého či nesrozumitelného právního jednání jeví ve vztahu k třetím osobám. M. Selucká k tomu uvádí, že ochrana třetích osob v těchto případech zcela absentuje. Jejich postavení je z právního hlediska nejisté, přičemž může dojít i k jejich poškození. Domnívá se proto, že institut vyjasnění neurčitého či nesrozumitelného právního jednání by mohl být jednoduše zneužitelný. Z těchto důvodů shledává tyto instituty akceptovatelnými pouze za předpokladu, že by fikce existence právního jednání měla účinky *ex nunc*, tj. od okamžiku vyjasnění.⁵¹ Dle autorčina názoru by ovšem za tohoto předpokladu postrádal institut vyjasnění neurčitého a nesrozumitelného právního jednání smysl. Autorka usuzuje, že zákonodárce vytváří fikci právního jednání právě proto, aby dodal stavu, kdy již došlo mezi smluvními stranami k určitému plnění, právní rámec a udržel tedy tento stav jako stav po právu. Právní úprava institutu vyjasnění neurčitého či nesrozumitelného právního jednání je bezesporu poměrně problematická a bude proto velmi zajímavé sledovat, jak se s těmito případnými problémy vypořádá praxe.

Poté, co již bylo pojednáno o pojmu právního jednání a rovněž o institutu zdánlivého právního jednání, zaměříme další výklad na jedno z ústředních témat práce, a to na institut neplatného právního jednání.

⁴⁹ ELIÁŠ, K. Projev soukromé vůle v osnově občanského zákoníku. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. *Sborník statí z diskusních fór o rekonstrukci občanského práva*. Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 201. ELIÁŠ, K. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 261.

⁵⁰ HANDLAR, J. Komentář k § 551–559. In LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. I. Obecná část (§1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1982.

⁵¹ SELUCKÁ, M. Následky vadnosti právních úkonů (právního jednání). In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. *Sborník statí z diskusních fór o rekonstrukci občanského práva*. Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 258.

2. Neplatnost právního jednání

Neplatnost neboli nulita je negativním následkem vady právního jednání spočívající v nedostatku náležitostí, které zákon (výjimečně i smluvní strany) pro právní jednání stanoví. Jde o sankci, v jejímž důsledku právní jednání nevyvolává zamýšlené právní následky, tj. vznik, změnu nebo zánik subjektivních práv a povinností, a případné právní následky, které již nastaly před dovoláním se neplatnosti, zanikají *ex tunc*, tedy k okamžiku vzniku právního jednání.⁵²

Občanský zákoník se v pojetí neplatnosti právního jednání značně rozchází s předchozí právní úpravou (ObčZ). Zásadní zlom v přístupu k neplatnosti právního jednání představuje ustanovení § 574 OZ, dle něhož je nutné pohlížet na právní jednání spíše jako na platné než jako na neplatné. Uvedené ustanovení je odrazem římsko-právní zásady *in favorem negotii* a interpretačním pravidlem zcela zásadního významu, neboť uvozuje ustanovení o neplatnosti právních jednání. Jde přitom o výkladové pravidlo, které „svědčí o jednoznačném příklonu k liberálnímu konceptu právního jednání, v němž převládá autonomie vůle stran“.⁵³

Ačkoli výslovná formulace výše uvedeného pravidla není v civilních kodexech obvyklá, zákonodárce ji považoval za nezbytnou s ohledem na praxi obecných soudů, které užívaly sankci neplatnosti i tam, kde to nebylo nezbytně nutné. Formalistický přístup k neplatnosti právního jednání, který se odrážel v rozhodnutích obecných soudů, neodpovídá dle zákonodárce povaze soukromého práva a rozumným potřebám soukromníků. Jestliže účastníci právně jednají, činí tak právě proto, aby svým jednáním zamýšlené právní následky vyvolali. V souladu s tímto zájmem mají pak obecné soudy rozhodovat, tzn. hledat vždy takové řešení, které právní jednání udrží v platnosti.⁵⁴

Jedním z možných řešení pro zachování platnosti právního jednání, je tzv. konverze právního jednání (§ 575 OZ). Konverzí právního jednání se rozumí situace, kdy je právní jednání neplatné z důvodu nesplnění náležitostí na něj zákonem či smluvními stranami kladené, splňuje však náležitosti jiného právního

⁵² TICHÝ, L. Komentář k §§ 574-588. In ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1442.

⁵³ TICHÝ, L. Komentář k §§ 574-588. In ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1421.

⁵⁴ ELIÁŠ, K. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem.* Ostrava: Sagit, 2012, s. 258.

jednání. Za předpokladu, že toto jiné právní jednání vyjadřuje vůli jednajících osoby a současně směřuje k podobným účinkům, bude toto jiné právní jednání platné.⁵⁵

V souladu se zásadou *in favorem negotii* řeší OZ také situaci, kdy je vadou postížena pouze část právního jednání. Za splnění určitých podmínek bude neplatností stížena pouze vadná část právního jednání, nikoli právní jednání jako celek. První podmínkou pro zachování platnosti právního jednání je oddělitelnost vadné části od zbylého obsahu právního jednání. Nelze-li vadnou část od ostatního obsahu právního jednání oddělit, je nutné dovodit neplatnost právního jednání jako celku. Další podmínkou je pak předpoklad, že by jednající osoba právní jednání uskutečnila, i pokud by neplatnost dílčí části včas rozpoznala.⁵⁶ Zachování právního jednání v platnosti se tak odvíjí od zájmu, resp. od subjektivního postoje jednajících stran. Vedle uvedeného pamatuje zákonodárce také na částečnou neplatnost právního jednání spočívající v nezákonném určení množstevního, časového, územního či jiného rozsahu. Ani tyto případy nevedou nutně k neplatnosti právního jednání jako celku. Soud totiž může obsah právního jednání změnit a spravedlivě uspořádat práva a povinnosti mezi stranami, musí však vždy zvažovat, zda by strana k právnímu jednání přistoupila, pokud by neplatnost včas rozpoznala (§ 577 OZ).

Navzdory tomu, že OZ poskytuje k zachování platnosti právního jednání poměrně mnoho interpretačních pravidel, nastanou i případy, kdy bude nutné neplatnost právního jednání vyvodit. Obdobně jako ObčZ i OZ rozlišuje dva druhy neplatnosti – neplatnost absolutní a relativní, přičemž jsou rozlišovány podle účelu, který je neplatností sledován. Je-li neplatnost právního jednání stanovena za účelem ochrany zájmu pouze (či zejména) určité osoby, půjde o neplatnost relativní. Neplatnosti se pak může dovolat pouze osoba, k jejíž ochraně je neplatnost stanovena (§ 586 OZ). Je-li však neplatnost stanovena nejen v zájmu konkrétní osoby, ale rovněž v zájmu obecném (veřejném) půjde o neplatnost absolutní. Ta působí již ze zákona, není tedy potřeba se jí dovolat (§588 OZ). Důvody, pro které lze relativní či absolutní neplatnost vyvodit, shrnuje OZ pod rubrikou *hlavní důvody neplatnosti*.

⁵⁵ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 119.

⁵⁶ ELIÁŠ, K. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 258.

2.1 Hlavní důvody neplatnosti

Neplatnost právního jednání spojuje OZ s důvody, které vyjmenovává v ustanovení § 580 a násl. Neplatností postihuje ta právní jednání, která svým obsahem odporují zákonu (vyžaduje-li to smysl a účel zákona) a dobrým mravům (§ 580 odst. 1). Neplatností dále postihuje vady právního jednání spočívající v nemožnosti předmětu plnění (§ 580 odst. 2), v nezpůsobilosti subjektu k právnímu jednání (§ 581) a v nedostatku požadované formy (§ 582) a rovněž vady spočívající v omylu (§ 583). Kromě toho jsou právní jednání neplatností postihována i pro jiné vady, které OZ uvádí na různých dalších místech. Příkladem mohou být ustanovení § 1493⁵⁷ či § 1796 OZ⁵⁸.

Je-li dán některý z důvodů neplatnosti právního jednání, bude nutné vždy rozhodnout, zda jde o neplatnost absolutní či relativní. K posouzení poslouží zejména ustanovení § 586 a §588 OZ, tedy kritérium onoho zájmu, k jehož ochraně je neplatnost stanovena.

2.1.1 Rozpor se zákonem

Právní jednání je výrazem smluvní svobody stran. I smluvní svoboda má však své meze, určité korektivy, které strany omezují v určení obsahu právního jednání. Jedním z těchto korektivů je požadavek, aby právní jednání svým obsahem a účelem odpovídalo zákonu, tedy aby s ním nebylo v rozporu (§ 547). Rozpor se zákonem lze přitom vymezit jako situaci, kdy právní jednání porušuje zákaz (případně příkaz) stanovený kogentní právní normou.⁵⁹ Co se týče zákonného zákazu, je tento nezbytné vykládat vždy restriktivně. Jak poznamenává I. Telec, má-li být výklad zákonného zákazu lidského jednání ústavně konformní (což ostatně být musí), musí být vždy zužující, neboť „pouze výkladem zužujícím státní zákaz soukromoprávních jednání na holou nezbytnost lze splnit příkaz šetřit ústavně uznanou lidskou svobodu“⁶⁰.

⁵⁷ „Pořídil-li zůstavitel pro případ smrti v době, kdy byl v péči zařízení, kde se poskytují zdravotnické nebo sociální služby, nebo kdy jinak přijímal jeho služby, a povolal-li za dědice nebo odkazovníka osobu, která takové zařízení spravuje nebo je v něm zaměstnána nebo v něm jinak působí, je povolání těchto osob za dědice nebo odkazovníka neplatné, ledaže se tak stalo závětí učiněnou ve formě veřejné listiny.“

⁵⁸ „Neplatná je smlouva, při jejímž uzavírání někdo zneužije tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lehkomyšlnosti druhé strany a dá sobě nebo jinému slíbit či poskytnout plnění, jehož majetková hodnota je k vzájemnému plnění v hrubém nepoměru.“

⁵⁹ SALAČ, J. *Rozpor s dobrými mravy a jeho následky civilním právem*. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 25.

⁶⁰ TELEC, I. Není rozpor se zákonem jako rozpor se zákonem. *Právní rozhledy*. 2004, č. 5, s. 165.

Rozpor právního jednání se zákonem zahrnuje jak problematiku přímého rozporu se zákonem, tak problematiku obcházení zákona. Obcházení zákona lze přitom vymezit jako situaci, kdy „se někdo chová podle právní normy, ale tak, aby záměrně dosáhl výsledku právní normou nepředvídaného a nežádoucího“⁶¹. Na rozdíl od ObčZ⁶² zákaz obcházení zákona současná právní úprava výslovně neuvádí, což lze hodnotit jedinečně pozitivně. Výslovné uvedení zákazu obcházet zákon je totiž v komparaci s mezinárodními právními řády spíše raritou.⁶³ Jak poznamenává J. Salač, pracovat s právními jednáními, která obcházejí zákon (*in fraudem legis*) jako se samostatnou kategorií, je v moderním právu nezvyklé. Moderní právo tato jednání považuje za podřaditelná jednáním *contra legem* (v rozporu se zákonem).⁶⁴ Obdobně i OZ, inspirován výše uvedeným pojetím, vykládá právní jednání, která obcházejí zákon, jako jednání zákonu odporující.

Odlišně od ObčZ přistupuje OZ k pojetí neplatnosti právního jednání pro jeho rozpor se zákonem. Zatímco dle předchozí právní úpravy způsobil jakýkoliv rozpor se zákonem neplatnost právního jednání, dle OZ již tomu tak není. Jak výstižně uvádí I. Telec: „Není rozpor se zákonem jako rozpor se zákonem“⁶⁵. Nikoli tedy každý rozpor se zákonem bude mít za následek neplatnost daného právního jednání. Neplatnost musí vždy vyžadovat smysl a účel zákonného ustanovení, s nímž je právní jednání v rozporu (§580 odst. 1). Soudy tak budou moci učinit závěr o neplatnosti právního jednání až po teleologickém výkladu porušeného zákonného ustanovení. Bude-li smysl a účel zákonného ustanovení skutečně neplatnost právního jednání vyžadovat, vysloví jeho neplatnost, v opačném případě nebude právní jednání svých účinků zbaveno.

Učiní-li soudy závěr o neplatnosti právního jednání, přichází na řadu otázka, zda jde o neplatnost relativní či absolutní. O absolutní neplatnost právního jednání půjde tehdy, bude-li právní jednání odporovat zákonu a současně zjevně narušovat veřejný pořádek (§ 588 OZ). To znamená, že závěr o absolutní neplatnosti právního jednání vyžaduje, aby toto jednání odporovalo zákonnému

⁶¹ KNAPP, V. *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 186.

⁶² ObčZ tak činil v § 39, v němž uváděl, že: „Neplatný je právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obcházejí anebo se přiči dobrým mravům.“

⁶³ DVORÁK, B. Rozpor právního jednání se zákonem. *Bulletin advokacie*. 2011, č. 3, s. 34. obdobně SALAČ, J. *Rozpor s dobrými mravy a jeho následky civilním právem*. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 220–221.

⁶⁴ SALAČ, J. *Rozpor s dobrými mravy a jeho následky civilním právem*. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 220–221.

⁶⁵ TELEČ, I. Není rozpor se zákonem jako rozpor se zákonem. *Právní rozhledy*. 2004, č. 5, s. 161–168.

ustanovení, jež bylo zakotveno s cílem chránit veřejný pořádek.⁶⁶ Předně je třeba vyložit, co se pojmem veřejný pořádek rozumí. Důvodová zpráva k OZ o tomto neurčitěm pojmu hovoří jako o institutu, který „prostupuje celé právo a zahrnuje pravidla, na nichž leží právní základy společenského řádu zdejší společnosti“⁶⁷. F. Melzer k veřejnému pořádku uvádí, že „veřejný pořádek představuje základní pravidla právního řádu, na kterých je třeba bezvýhradně trvat, tedy taková pravidla, jejichž dodržení nelze ponechat výlučně na iniciativě dotčených jedinců“⁶⁸. Lze tedy shrnout, že právní jednání musí odporovat takovému zákonnému ustanovení, jež bylo zakotveno s cílem chránit základní pravidla celého právního a současně také společenského řádu, na nichž je třeba bezvýhradně trvat. Nestačí však jakýkoli rozpor s veřejným pořádkem. Je třeba, aby šlo o rozpor zjevný. Pojmem zjevný je (pravděpodobně) míněn rozpor jednoznačně patrný, tj. patrný natolik, že ho každá osoba průměrně rozumná (§ 4 odst. 1 OZ) snadno a bez pochybností rozpozná.^{69,70} V ostatních případech, kdy právní jednání zjevně nenarušuje veřejný pořádek, avšak je v rozporu se zákonným ustanovením, jehož smysl a účel neplatnost právního jednání vyžaduje, půjde o neplatnost relativní.

2.1.2 Rozpor s dobrými mravy

Právní jednání musí svým obsahem a účelem odpovídat nejen zákonu, ale také dobrým mravům (§ 547 OZ). Dobré mravy jsou tak vedle zákonných zákazů dalším korektivem, který omezuje smluvní strany v určení obsahu právního jednání. Jde přitom o korektiv, který v právním řádu reprezentuje určitá mimoprávní pravidla, hodnoty dané společností.⁷¹ Nejde přitom o hodnoty

⁶⁶ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 158.

⁶⁷ ELIÁŠ, K. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 32.

⁶⁸ MELZER, F. Dispozitivní a kogentní normy v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2013, č. 7, s. 253.

⁶⁹ S tímto závěrem se ztotožňuje M. Zuklínová In ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 157. Shodně L. Tichý In TICHÝ, L. *Komentář k § 574–588*. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1487. S tímto závěrem však polemizuje Z. Pulkrábek In PULKRÁBEK, Z. „Zjevný“ v občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2015, č.1, s. 3.

⁷⁰ Příkladem zjevného rozporu právního jednání s veřejným pořádkem je bezpochyby právní jednání, resp. smlouva, která smluvní strany zavazuje ke spáchání trestného činu.

⁷¹ SALAČ, J. *Rozpor s dobrými mravy a jeho následky civilním právem*. Praha: C. H. Beck. 2000, s. 221.

neměnné, neboť s tím, jak se vyvíjí společnost, se vyvíjí a mění také tyto hodnoty a tím obsah pojmu dobré mravy.

Problematikou dobrých mravů se (u nás) zabývalo již poměrně mnoho teoretiků⁷², stejně tak obecné soudy i Ústavní soud v mnoha svých rozhodnutích. Právě Ústavní soud formuloval tento pojem poměrně zdařile v usnesení ze dne 26. 2. 1998, sp. zn. II. ÚS 249/97, v němž dobré mravy vymezil jako „souhrn etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti.“ V zásadě se s uvedenou formulací shodují i definice dobrých mravů poskytnuté obecnými soudy, ačkoliv se samozřejmě znění konkrétních definic nepatrně liší.⁷³ V souvislosti s vytvářením definic dobrých mravů se nabízí zmínit stanovisko jednoho z našich předních civilistů K. Eliáše. Dle něj jsou dobré mravy pojmem, který nemá být definován. Nežli vytvářet definice, které jsou (dle jeho názoru) mnohdy nic neříkající⁷⁴, je příhodnější dobré mravy pouze rámcově charakterizovat, a to jako pravidla slušnosti či jako obecné morální zásady.⁷⁵

Již zmíněné ustanovení § 547 OZ uvádí, že právní jednání musí svým obsahem a účelem odpovídat zákonu a také dobrým mravům. Dobré mravy jsou tak (vedle zákona) jedním z korektivů obsahové platnosti právního jednání. Je přitom třeba tento korektiv chápat jako „poslední síto obsahové platnosti“⁷⁶, tedy jako jakýsi korektiv krajní. Znamená to, že se tento korektiv uplatní v případech, kdy právní jednání sice svým obsahem, případně účelem neodporuje zákonu, je však zjevně nepřiměřené anebo nespravedlivé či odporuje hodnotám, které tento korektiv reprezentuje.⁷⁷

⁷² Například V. Knapp, J. Salač, J. Sedláček apod.

⁷³ Například Nejvyšší správní soud vymezil pojem dobrých mravů v rozsudku ze dne 11. 4. 2006, sp. zn. 8 As 35/2005 následovně: „Jedná se o obecně uznávané zásady a pravidla slušnosti, souhrn etických a kulturních hodnot společnosti, dílem trvalých (neměnných), dílem podléhajících vývoji, která se za stanovených (objektivních) okolností mohou z morálních přeměnit na právní.“

⁷⁴ Zde poukazuje zejména na definici dobrých mravů poskytnutou Nejvyšším soudem ČR v rozsudku ze dne 26.6.1997, sp. zn. 3 Cdo 69/96, tedy jako: „Souhrn společenských, mravních a kulturních norem, jež v historickém vývoji osvědčují určitou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních.“

⁷⁵ ELIÁŠ, K. K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2015, roč. 9, s. 17.

⁷⁶ SALAČ, J. *Rozpor s dobrými mravy a jeho následky civilním právem*. Praha: C. H. Beck. 2000, s. 212.

⁷⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 9.6.2000, sp. zn. 21 Cdo 1880/1999. Shodně HANDLAR, J. Komentář k § 574-588. In LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. I. Obecná část (§1-654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2087.

Posoudit, zda konkrétní právní jednání je či není v rozporu s dobrými mravy, je mnohdy nelehkým úkolem. Je třeba mít na paměti, že pro ono posouzení neexistuje žádné univerzální měřítko, a že je nezbytné dobré mravy a jejich případné porušení posuzovat z hlediska všech souvislostí daného případu. Bude-li vzhledem ke všem relevantním skutečnostem daného případu možné učinit závěr o rozporu právního jednání s dobrými mravy, bude právní jednání sankcionováno neplatností. Názory na to, jakým druhem neplatnosti pak bude toto právní jednání stiženo, se různí. V zásadě se lze setkat se dvěma pohledy na danou problematiku. Jedno ze stanovisek, které k dané problematice zaujímá část odborné veřejnosti, reprezentuje zejména M. Zuklínová a L. Tichý, druhé je pak reprezentováno zejména J. Handlarem a F. Melzerem. Pojednejme nejprve o stanovisku, které bylo zmíněno na prvním místě.

Dle názoru reprezentovaného M. Zuklínovou a L. Tichým může rozpor právního jednání s dobrými mravy vést k relativní i absolutní neplatnosti právního jednání. Kritériem pro určení, kterým druhem neplatnosti bude právní jednání stiženo, je zjevnost rozporu s dobrými mravy. Pro závěr o absolutní neplatnosti právního jednání je tedy třeba, aby rozpor s dobrými mravy byl zjevný (§ 588 OZ). Význam pojmu zjevný byl již objasněn výše, přesto však připomeňme, že zjevným rozporem s dobrými mravy je myšlen takový rozpor, který každá osoba průměrně rozumná (§ 4 odst. 1 OZ) snadno a bez pochybností rozpozná. Nebude-li však rozpor s dobrými mravy zjevný, tedy patrný osobě s parametry § 4 odst. 1 OZ, nýbrž pouze osobám zainteresovaným, znalým všech podrobností, půjde o neplatnost relativní.⁷⁸

Odlišně přistupují k problematice rozporu právního jednání s dobrými mravy J. Handlar a F. Melzer. Dle nich má rozpor právního jednání s dobrými mravy vždy za následek absolutní neplatnost. Dobré mravy reprezentují hodnoty a pravidla, na nichž je nutno bezvýhradně trvat, proto je absolutní neplatnost jediným odpovídajícím právním následkem. Pokud bychom připustili, že rozpor právního jednání s dobrými mravy má i jiný následek než absolutní neplatnost, znamenalo by to, že korektiv dobrých mravů obsahuje i hodnoty a pravidla, na kterých trvat nemusíme, pokud se jejich porušení dotčená osoba nedovolá. Jak

⁷⁸ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 160. Dále TICHÝ, L. Komentář k §§ 574-588. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1448.

poznává F. Melzer „kategorie pravidel, na jejichž dodržení je třeba bezvýhradně trvat, avšak někdy tak trochu zase nikoli, nedává dobrý smysl“⁷⁹.

Autorka se shodně s názorem J. Handlara a F. Melzera domnívá, že rozpor právního jednání s dobrými mravy vede, případně by měl vždy vést k absolutní neplatnosti právního jednání, a to právě s ohledem na skutečnost, že dobré mravy reprezentují hodnoty, na nichž je nezbytné trvat. Jak správně poukazuje J. Petrov, pokud by byl rozpor právního jednání s dobrými mravy sankcionován toliko neplatností relativní, pak by se soud za předpokladu, že by účastník nevznesl námitku neplatnosti, podílel na zjevné nemravnosti.⁸⁰ Na druhou stranu je však třeba podotknout, že koncepce relativní neplatnosti právního jednání pro rozpor s dobrými mravy má i své zastánce. Kupříkladu J. Mates a Š. Matesová Kopecká jsou toho názoru, že by relativní neplatnost vhodnějším způsobem zasahovala do právních vztahů, neboť by šetřila nabytá práva, rovněž by přispívala k právní jistotě účastníků soukromoprávních vztahů a v neposlední řadě smluvní volnosti.⁸¹

Problematiku rozporu právního jednání s dobrými mravy a následky tohoto rozporu blíže neosvětluje ani důvodová zpráva k OZ, ani z té není úmysl zákonodárce zřejmý. Do doby než bude otázka rozporu právního jednání s dobrými mravy vyjasněna judikaturou, se lze přiklánět k jednomu i druhému z výše prezentovaných stanovisek.

2.1.3 Počáteční nemožnost plnění

Základním obsahovým předpokladem právního jednání je možnost jeho realizace, a to možnost počáteční. Nelze totiž založit povinnost k poskytnutí nemožného plnění. Počáteční nemožnost plnění je tak další vadou právního jednání, která má za následek neplatnost právního jednání, a to vždy neplatnost absolutní (§ 588).

Právní teorie rozlišuje (počáteční) nemožnost právní a nemožnost fyzickou, skutkovou. U fyzické nemožnosti je plnění neuskutečnitelné z hlediska přírodních zákonitostí.⁸² Půjde kupříkladu o právní jednání, kterým se jednající

⁷⁹ MELZER, F. Komentář k § 574–589. In MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník (§419–654). Velký komentář. Svazek III.* Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2014, s. 720.

⁸⁰ PETROV, J. Neplatnost právních jednání. *Bulletin advokacie.* 2011, č. 3, s. 42.

⁸¹ MATES, J., MATEŠOVÁ KOPECKÁ, Š. Pár poznámek k institutu dobrých mravů v NOZ. *Bulletin advokacie.* 2011, č. 7–8, s. 29.

⁸² Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR, ze dne 2. 8. 2005, sp. zn. 33 Odo 687/2004.

zaváže „snést modré z nebe“. Jde o plnění, které je objektivně neuskutečnitelné, proto bude následkem takového právního jednání absolutní neplatnost.

U právní nemožnosti jde pak o to, že předmět plnění je neuskutečnitelný z důvodu právní překážky, která existuje v době učinění právního jednání.⁸³ Půjde kupříkladu o právní jednání, kterým se zřídí služebnost cesty k motorovému vozidlu. Právě proto, že právní povaha věci vylučuje, aby byla služebnost cesty zřízena k motorovému vozidlu, bude učiněné právní jednání absolutně neplatné.

Pro úplnost ještě dodejme, že se vedle nemožnosti počáteční rozlišuje také nemožnost následná. Ta vede zpravidla k zániku povinnosti plnit a současně ke vzniku povinnosti jiné (např. k náhradnímu plnění, případně k povinnosti nahradit škodu).⁸⁴ Následná nemožnost plnění nemá vliv na platnost právního jednání.

2.1.4 Nezpůsobilost právně jednat

„Člověk je schopen právně jednat tehdy, je-li k tomu mentálně způsobilý.“⁸⁵ Pokud osoba právně jedná, aniž dosahuje potřebné mentální způsobilosti, je třeba takové jednání sankcionovat neplatností. Účelem sankce neplatnosti je chránit tyto osoby před následky učiněného právního jednání. Chráněné jsou přitom osoby, které jsou jistým způsobem zranitelné, tj. osoby nezletilé, osoby, jejichž svéprávnost byla rozhodnutím soudu omezena a rovněž osoby trpící duševní poruchou, která je činí neschopnými právně jednat (§ 581 OZ).

Nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti⁸⁶, je způsobilý k právním jednáním, která jsou přiměřená rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku (§ 31 OZ). Ta právní jednání nezletilého, k nimž není vzhledem ke své mentální vyspělosti způsobilý, jsou pak stižena neplatností. Zákon však v tomto připouští výjimku. Neplatností nebude stiženo právní jednání nezletilého, k němuž není způsobilý, za předpokladu, že mu jeho zákonný zástupce udělil k tomuto jednání

⁸³ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 9. 2007, sp. zn. 28 Cdo 2789/2007.

⁸⁴ Srov. ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 131.

⁸⁵ TICHÝ, L. Komentář k § 574–588. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1456.

⁸⁶ Poznamenejme, že plné svéprávnosti lze nabýt třemi způsoby: 1) zletilostí, tedy dosažením věku 18 let, 2) uzavřením manželství 3) přiznáním svéprávnosti.

souhlas (§ 32 OZ). Souhlas zákonného zástupce musí být přítom udělen před uskutečněním právního jednání, nelze ho udělit následně.⁸⁷

Další osobou chráněnou ustanovením § 581 OZ je osoba, jejíž svéprávnost byla rozhodnutím soudu omezena. Osoba omezená ve svéprávnosti je způsobilá/ nezpůsobilá k právním jednáním, která jsou uvedena v rozhodnutí soudu, ať již pozitivním či negativním výčtem. Kromě toho je tato osoba vždy způsobilá k právnímu jednání, které je jí ku prospěchu (§ 65 odst.1 OZ) a k právnímu jednání týkajícímu se běžných záležitostí každodenního života (§ 64 OZ). Ostatní právní jednání pak může platně učinit pouze opatrovník osoby omezené ve svéprávnosti, ovšem s určitou výjimkou. Ta spočívá v dodatečném schválení právního jednání opatrovníkem. Schválí-li opatrovník právní jednání osoby omezené ve svéprávnosti, k němuž tato nebyla způsobilá, finguje se platnost tohoto právního jednání od jeho počátku.⁸⁸

Osoba, která je dle ustanovení § 581 OZ rovněž hodna ochrany, je osoba trpící duševní poruchou, jež ji činí neschopnou právně jednat. Duševní poruchu je přítom možné vymezit jako „zřetelnou odchylku od stavu duševního zdraví a rovnováhy, kterým se rozumí stav úplné a sociální pohody, jako výslednice vnitřních a vnějších faktorů“⁸⁹. Samotná skutečnost, že jednající trpí duševní poruchou, k závěru o neplatnosti právního jednání nepostačuje. Je třeba, aby jednající trpěl takovou duševní poruchou, pro kterou není schopen posoudit následky svého jednání, případně své jednání ovládnout.⁹⁰ To, zda jednající byl či nebyl pro duševní poruchu schopen právně jednat, je pak předmětem důkladného posuzování, přičemž lze neplatnost právního jednání pro uvedený důvod vyslovit pouze na základě přesvědčivých důkazů.

Právní jednání učiněné osobou k tomuto jednání nezpůsobilou je, nejde-li o některou z výše uvedených výjimek, neplatné. Převládá přítom názor, že jde vždy o neplatnost absolutní.⁹¹ Odlišný názor je zastáván pouze autory učebnice

⁸⁷ Srov. ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 136.

⁸⁸ HANDLAR, J. Komentář k § 574-588. In LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. I. Obecná část (§1-654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2095.

⁸⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 2.2012, sp. zn. 30 Cdo 1560/2011.

⁹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 2.2012, sp. zn. 30 Cdo 1560/2011.

⁹¹ Srov. HANDLAR, J. Komentář k § 574-588. In LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. I. Obecná část (§1-654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2095. Dále MELZER, F. Komentář k § 574-589. In MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník (§419-654). Velký komentář. Svazek III*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2014, s. 743. Dále TICHÝ, L. Komentář k §§ 574-588. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1457; dále BEZOUŠKA, P. Jednáme spíše platně,

občanského práva Dvořák, Švestka, Zuklínová⁹², dle nichž se druh neplatnosti odvíjí od osoby právně jednající. Absolutní neplatností je dle uvedených autorů sankcionováno pouze právní jednání nezletilého, naproti tomu závady v jednání osob, jejichž svéprávnost byla omezena rozhodnutím soudu, či závady v právním jednání způsobené duševní nezpůsobilostí osob vedou toliko k neplatnosti relativní.⁹³ Obdobně jako mnozí autoři, resp. civilisté, nespátňuje ani autorka práce důvod činit rozdíly v druhu neplatnosti právního jednání v závislosti na právně jednající osobě. Nezletilí i osoby omezené ve svéprávnosti rozhodnutím soudu ani osoby neschopné právně jednat v důsledku duševní poruchy nejsou schopné následky svého jednání posoudit, případně ho ovládnout. Je proto třeba tyto osoby chránit stejně jako nezletilé, a jimi učiněná právní jednání, k nimž nejsou způsobilá, sankcionovat absolutní neplatností. Tento požadavek ostatně vyplývá již z chápání veřejného pořádku jako konkrétního sociálního a hospodářského zřízení, které (mimo jiné) chrání určité sociálně zranitelné skupiny osob (kterými tyto osoby bezesporu jsou).⁹⁴ Připustíme-li, že právní jednání těchto osob způsobuje toliko neplatnost relativní, otázkou zůstává, jak se v této souvislosti vypořádat s § 579 odst. 1 OZ, dle něhož nemůže neplatnost právního jednání namítnout ten, kdo ji způsobil. Taková námitka by dle autorčina názoru nebyla přípustná. Autorka se proto domnívá, že sankcionovat právní jednání těchto osob absolutní neplatností je v zájmu zachování veřejného pořádku.

2.1.5 Nedostatek formy

OZ vychází ze zásady neformálnosti právních jednání. Jednající si tak mohou pro své jednání zvolit libovolnou formu, pokud ovšem určitou formu nevyžaduje zákon, případně ujednání stran (§ 559 OZ). Určitá forma je přitom vyžadována u těch právních jednání, kterým zákonodárce připisuje zvláštní význam.⁹⁵ Požadavkem přísnější formy zákonodárce vždy sleduje určitý účel, v zásadě přitom může jít o jeden ze tří účelů, respektive funkcí formy. První

ale s riziky. In ELIÁŠ, K. a kol. *Občanské právo pro každého: pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2013, s. 69.

⁹² DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 191.

⁹³ DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 191.

⁹⁴ ELIÁŠ, K. Jak funguje soukromé právo. In ELIÁŠ, K. a kol. *Občanské právo pro každého: pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2013, s. 29.

⁹⁵ TICHÝ, L. Komentář k §§ 574-588. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek 1*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1461.

funkcí formy je funkce důkazní, kdy zákonodárce stanovením přísnější formy pouze sleduje lepší důkazní situaci stran pro případ, že mezi nimi dojde ke sporu. Je asi zřejmé, že nedodržení formy, jež byla stanovena pouze za účelem lepší důkazní situace stran, nemá pro právní jednání negativní následky. Z tohoto hlediska je již významnější funkce označovaná jako varovná. Stanovením přísnější formy zde zákonodárce chce varovat jednajícího před určitým právním jednáním, které pro něho může být závažné, přičemž tak činí právě tím, že mu pro toto právní jednání nařizuje písemnou formu. Poslední funkcí je pak funkce zajišťovací. Tou chce zákonodárce nejen jednajícího varovat, ale zejména zajistit některou významnou hodnotu právního řádu, typicky právní jistotu či zabezpečení ochrany třetích osob.⁹⁶

Právní jednání, které nebylo učiněno ve formě požadované zákonem, je neplatné (§ 582 OZ). Zda bude právní jednání pro tento nedostatek stiženo neplatností relativní či absolutní, závisí na smyslu a účelu zákonného ustanovení, kterým byla určitá forma stanovena (v tomto lze navázat na výše uvedené účely formy). Pokud je smyslem a účelem písemné formy varovat jednajícího před určitým právním jednáním, pak zákonné ustanovení směřuje výlučně k ochraně této osoby, tedy jedné smluvní strany. To vede k závěru o relativní neplatnosti právního jednání, kdy se může neplatnosti dovolat pouze osoba, na jejíž ochranu byla určitá forma právního jednání stanovena. Pokud je však smyslem a účelem určité formy vedle ochrany konkrétních osob také ochrana veřejného pořádku, tj. významné hodnoty v právním řádu či určitého pravidla, na nichž je třeba bezvýhradně trvat, pak nedostatek formy způsobí absolutní neplatnost právního jednání.^{97,98}

Neplatností je stiženo právní jednání nejen pro nedostatek zákonné formy, ale také pro nedostatek formy sjednané stranami. Nesplnění náležité formy vyžadované ujednáním stran postihuje zákonodárce (zřejmě) pouze neplatností relativní.⁹⁹ Na tento závěr se usuzuje z dikce § 582 odst. 2 OZ¹⁰⁰, který stranám

⁹⁶ MELZER, F. Neplatnost právního jednání v návaznosti na nedodržení formy. *Právní rádce*, 2013, č.7, s. 32.

⁹⁷ Shodně MELZER, F. Neplatnost právního jednání v návaznosti na nedodržení formy. *Právní rádce*, 2013, č.7, s. 32. ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 140. Dále DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 70.

⁹⁸ Typicky půjde o případy, kdy zákon vyžaduje pro právní jednání formu veřejné listiny, nebo kdy má být na základě právního jednání zapsáno určité právo do veřejného seznamu.

⁹⁹ Shodně ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 140. Dále

umožňuje namítnout neplatnost pro nedostatek smluvní formy, tento závěr není ovšem přijímán všemi autory jednotně¹⁰¹. Pro úplnost je třeba dodat, že zákonodárce stanovuje časový limit pro uplatnění námitky neplatnosti – lze ji úspěšně uplatnit jen do doby, než bylo z formálně vadného jednání, respektive formálně vadné smlouvy plněno. To samé pak platí i pro případy, kdy je určitá forma právního jednání vyžadována ustanoveními čtvrté části OZ věnované relativním majetkovým právům (§ 582 odst. 2).

K relativní neplatnosti jako následku porušení smluvní formy mají ovšem někteří autoři výhrady. Například J. Handlar uvádí, že „relativní neplatnost deformuje vůli jednajících stran, které při sjednání formy deklarovaly, že nechtějí být vázány jednáním, které nemá sjednanou formu, přesto jsou takovým jednáním (byť podmíněně) vázány v plném rozsahu“¹⁰². Za adekvátní následek nedostatku sjednané formy proto považuje pouze absolutní neplatnost právního jednání a uvádí, že pouze takový následek, který „nastává přímo ze zákona a který nedovoluje, aby jednání vadné pro nedostatek formy vyvolávalo právní následky, odpovídá projevené vůli stran a tedy i podstatě smluvní formy“¹⁰³.

Výrazné omezení případů, v nichž zákonodárce stanoví jako následek nedodržení formy absolutní neplatnost právního jednání, je projevem zásady favorizující platnost právního jednání před jeho neplatností (§ 574). S touto zásadou ostatně souvisí i skutečnost, že strany mohou vadu spočívající v nedostatku formy dodatečně odstranit a tak právní jednání konvalidovat, přičemž tak mohou učinit v případech nedodržení formy smluvní i zákonné. Dodatečné odstranění vady nedostatku formy má pak za následek platnost právního jednání od jeho počátku (*ex tunc*).¹⁰⁴ Je ovšem třeba podotknout, že ani

DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 70. Dále TICHÝ, L. Komentář k § 574–588. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1461.

¹⁰⁰ § 582 odst. 2: „Není-li dodržena forma právního jednání ujednaná stranami, lze neplatnost namítnout, jen nebylo-li již plněno. To platí i tehdy, vyžadují-li formu určitého právního jednání ustanovení části čtvrté tohoto zákona.“

¹⁰¹ Srov. HANDLAR, J. Komentář k § 574–588. In LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. I. Obecná část (§1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2099.

¹⁰² HANDLAR, J. Právní následky porušení smluvní formy právních úkonů v civilním právu de lege lata a de lege ferenda. *Právní rozhledy*. 2010, č. 18, s. 645.

¹⁰³ HANDLAR, J. Právní následky porušení smluvní formy právních úkonů v civilním právu de lege lata a de lege ferenda. *Právní rozhledy*. 2010, č. 18, s. 648.

¹⁰⁴ Shodně HANDLAR, J. Komentář k § 574–588. In LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. I. Obecná část (§1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2100. Dále MELZER, F. Komentář k § 574–589. In MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník (§419–654). Velký komentář. Svazek III*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2014, s. 746. Dále TICHÝ, L. Komentář

tento závěr není všemi autory bezvýhradně přijímán. Neztotožňuje se s ním například M. Zuklínová, která obecně považuje institut zhojení vady formy za dosti problematický. Rozdílně od výše uvedeného se domnívá, že zhojení vady, konkrétně vady spočívající v nedostatku zákonné formy, bude působit s účinky *ex nunc*, tedy od okamžiku provedení *konvalidačního právního jednání*. Vychází přitom z předpokladu, že pokud zákon stanoví pro právní jednání písemnou formu (či dokonce formu veřejné listiny), činí tak naprosto výjimečně a zpravidla vždy za účelem ochrany veřejného pořádku, zejména ochrany třetích osob. K nápravě nedostatku zákonné formy proto dle jejího přesvědčení může dojít pouze tak, že spolu budou strany znovu právně jednat, tentokrát v náležité formě. Pouze tak lze třetí osoby dostatečně ochránit.¹⁰⁵

2.1.6 Omyl

Vada v podobě omylu spočívá v nesprávné, či alespoň nedostatečné představě jednajícího o určité skutečnosti, která se týká jeho právního jednání.¹⁰⁶ Na platnost právního jednání však nemá vliv každý omyl, významný je pouze omyl podstatný. Podstatným omylem se rozumí omyl, který se týká rozhodující okolnosti právního jednání. Tou je přitom taková okolnost, bez které by k právnímu jednání vůbec nedošlo, tzn. že by právní jednání jako jednání určitého druhu nevzniklo a nevyvolalo právní následky.¹⁰⁷ Omyl je u právního jednání podstatný, týká-li se právního důvodu (*error in negotio*), totožnosti předmětu (*error in corpore*), podstatné vlastnosti předmětu (*error in qualitate*) anebo totožnosti osoby (*error in persona*). Kromě toho může podstatný omyl spočívat také v jiné skutečnosti, a to okolnosti vedlejší, kterou však strany prohlásily za rozhodující.¹⁰⁸

Pokud osoba jednala v omylu o některé rozhodující okolnosti právního jednání a zároveň byla v tento omyl uvedena druhou stranou, je právní jednání neplatné (§ 583 OZ). Pro neplatnost právního jednání je tedy kromě podstatného

k § 574-588. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1463.

¹⁰⁵ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura.* 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 139.

¹⁰⁶HANDLAR, J. Komentář k § 574–588. In LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. I. Obecná část (§1–654).* Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2103.

¹⁰⁷ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura.* 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 142.

¹⁰⁸Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 3. 2001, sp. zn. 25 Cdo 2987/2000, rovněž rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 12. 2002, sp. zn. 30 Cdo 1251/2002.

omylu třeba, aby druhá strana skutečně omyl jednajícího vyvolala, nepostačuje její pouhá vědomost o existenci tohoto omylu, jako tomu bylo za předchozí právní úpravy.¹⁰⁹ Omyl jako důvod neplatnosti je tedy v OZ v porovnání s ObčZ koncipován podstatně úžeji.

Jednající může být uveden v omyl také ohledně vedlejší okolnosti, která nebyla ani stranami prohlášena za rozhodující. Týká-li se omyl vedlejší okolnosti, nemá tato skutečnost na platnost právního jednání vliv, není však ani právně bezvýznamná. Osoba uvedená v omyl má totiž vůči původci omylu, tj. vůči druhé straně právního jednání, právo na přiměřenou náhradu (§ 584 odst. 1). Pokud byl ovšem omyl vyvolaný lstí, bude právní jednání neplatné i tehdy, týká-li se omyl vedlejší okolnosti (§ 585 OZ). Lest je třeba chápat jako „zvlášť zavrženíhodné kvalifikované jednání“¹¹⁰, které spočívá v úmyslném předstírání něčeho, co neexistuje, např. určité okolnosti, stavu, vlastnosti, anebo naopak v zastírání něčeho, co existuje.¹¹¹ Účelem lsti je kořistit z následku učiněného právního jednání¹¹², je proto zcela logické, že takové právní jednání postihuje zákonodárce vždy neplatností.

Kromě výše uvedeného pamatuje zákonodárce také na situaci, kdy je omyl jednajícího vyvolán osobou třetí, tedy osobou na právním jednání nezúčastněnou. Je-li omyl jednajícího vyvolán touto osobou, nemá na platnost právního jednání vliv. Právní jednání je platné, byť by se omyl týkal podstatné okolnosti (srov. § 585 OZ). Jinak tomu ovšem bude, pokud měla druhá strana právního jednání na činu třetí osoby podíl, anebo o jejím činu věděla, či alespoň vědět musela. V tomto případě se i ona považuje za původce omylu, tato skutečnost má pak dle okolností (§ 583 či § 584) za následek vznik práva jednajícího na přiměřenou náhradu anebo neplatnost právního jednání.¹¹³

Je-li právní jednání pro vadu spočívající v omylu neplatné, je třeba určit, jakým druhem neplatnosti bude stiženo. Autoři¹¹⁴ převážně uvádějí, že půjde o

¹⁰⁹ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 4. 2011, sp. zn. 23 Cdo 2511/2009.

¹¹⁰ TICHÝ, L. Komentář k § 574–588. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1472.

¹¹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 1. 2. 2001, sp. zn. 26 Cdo 2828/2000.

¹¹² Srov. TICHÝ, L. Komentář k § 574–588. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1472.

¹¹³ Srov. HANDLAR, J. Komentář k § 574–588. In LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. I. Obecná část (§1–654).* Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2119.

¹¹⁴ HANDLAR, J. Komentář k § 574–588. In LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. I. Obecná část (§1–654).* Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2119. Dále ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura.* 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 148. Dále MELZER, F. Komentář k §§ 574–589. In

neplatnost relativní. Tento závěr se zdá být vcelku logický a zřejmě i správný. Vždyť již ObčZ postihoval tato právní jednání relativní neplatností, bylo by tedy překvapivé, pokud by je OZ, který ostatně sankci relativní neplatnosti upřednostňuje, postihoval odlišně.

2.1.7 Bezprávná výhrůžka

OZ sice pod rubrikou *hlavní důvody neplatnosti* neupravuje bezprávnou výhrůžku, pro komplexnost dané problematiky je však potřeba o ní v rámci této podkapitoly rovněž pojednat. Bezprávná výhrůžka (tzv. psychické donucení, *vis compulsiva*) je vadou právního jednání, která spočívá v nedostatku svobody vůle jednajícího. Tato vada bývá zpravidla charakterizována jako „bezprávné působení na vůli člověka, které v něm vzbuzuje důvodný strach z újmy, jíž se hrozí tak, že se jeho vůle, projevená v právním jednání, utváří pod vlivem tohoto strachu“¹¹⁵. Podstatou bezprávné výhrůžky je pak to, že se jí vynucuje něco, co být vynucováno nesmí, a to způsobem, který je způsobilý donucovanou osobu k jednání přimět.¹¹⁶

Byl-li jednající přinucen k právnímu jednání hrozbou fyzického či psychického násilí, tj. bezprávnou výhrůžkou, je právní jednání neplatné. Půjde přitom o neplatnost relativní, což je zásadní změna oproti předchozí právní úpravě, která takové jednání postihovala neplatností absolutní. Stanovením mírnější sankce pro tato vadná právní jednání se OZ vrací k zásadě *etsi coactus tamen voluit* (třebas donucen, přece jen chtěl). Návrat k této římsko-právní zásadě je zdůvodněn tím, že osobu lze donutit i k tomu, aby jednala ke svému prospěchu. V takových případech pak dle zákonodárce „není důvod konstruovat absolutní neplatnost, nýbrž je věcí donuceného, aby sám uvážil, chce-li zachovat platnost toho, co učinil pod donucením“¹¹⁷.

Názory na to, zda je relativní neplatnost odpovídajícím následkem právních jednání učiněných pod hrozbou násilí, se různí.¹¹⁸ Část právní nauky

MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník (§419-654). Velký komentář. Svazek III.* Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2014, s. 768.

¹¹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 3. 2004, sp. zn. 33 Odo 17/2002.

¹¹⁶ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 3. 2004, sp. zn. 33 Odo 17/2002.

¹¹⁷ ELIÁŠ, K. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem.* Ostrava: Sagit, 2012, s. 261.

¹¹⁸ Například MELZER, F. Komentář k §§ 574-589. In MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník (§419-654). Velký komentář. Svazek III.* Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2014, s. 782. Dále ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura.* 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 155.

v těchto případech dokonce dovozuje neexistenci, tj. zdánlivost takového právního jednání, a to z důvodu chybějící vůle jednajícího. I tento závěr je jistě pochopitelný, přesto se k němu autorka práce nepřiklání. Zdánlivost právních jednání spojuje pouze s případy přímého fyzického násilí. Dle autorčina názoru právě v těchto případech vůle jednajícího skutečně absentuje, zatímco v případech jednání učiněných pod pohrůzkou násilí vůle jednajícího existuje, trpí ovšem závažnou vadou. Autorka se ovšem nemůže ztotožnit ani se sankcionováním těchto vadných právních jednání pouze neplatností relativní. Argument uváděný zákonodárcem shledává nepříliš přesvědčivým, tento navíc bude dopadat na skutečné minimum případů. Za adekvátní následek právních jednání trpících touto vadou považuje, a to vzhledem k principům chránícím osobnost člověka, neplatnost absolutní.

Tímto je výčet důvodů, pro které zákonodárce stíhá právní jednání neplatností, vyčerpán. Následující výklad již bude pojednávat o druzích neplatnosti a jejich odlišení.

2.2 Relativní neplatnost

Jak již bylo zmíněno, relativní neplatnost právního jednání je stanovena výlučně na ochranu zájmu určité osoby. To znamená, že pouze osoba, na jejíž ochranu byla neplatnost stanovena, se může neplatnosti právního jednání dovolat. Nenamítne-li jeho neplatnost, právní jednání se považuje za platné (§ 586 odst. 1, odst. 2).

Podstata relativní neplatnosti, tak jak ji vyjadřuje OZ v ustanovení § 586, spočívá v tom, že právní jednání vyvolává všechny zamýšlené právní následky, ale jen „podmíněně“, totiž do doby, než se oprávněná osoba dovolá neplatnosti tohoto jednání. Oprávněná osoba tak ovšem učinit nemusí. Pokud svého práva nevyužije, zůstane právní jednání, byť zatížené vadou, platné. Relativní neplatnost je tedy spíše hrozbou neplatnosti právního jednání, neboť následky neplatnosti může, ale nemusí způsobovat.¹¹⁹

Využije-li oprávněná osoba svého práva dovolat se neplatnosti, učiní tak vznesením námitky.¹²⁰ To, jakým způsobem, případně formou tak může učinit,

¹¹⁹ TICHÝ, L. Komentář k § 574–588. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1476.

¹²⁰ Zde je třeba podotknout, že zákonodárce osobě právo vznést námitku odnímá, pokud neplatnost právního jednání způsobila ona sama (§ 579 odst.1 OZ).

není v odborné literatuře pojímáno jednotně. Zatímco za účinnosti ObčZ judikatura dovodila, že pro dovolání se neplatnosti právního jednání neexistuje předepsaná forma, a proto tak lze učinit jakýmkoliv způsobem¹²¹, z výrazu námitka, jako typického procesního úkonu, to již jednoznačné není. Právě z výrazu námitka bylo některými (ač nemnohými) autory¹²² dovozeno, že dovolat se neplatnosti právního jednání lze pouze v soudním řízení. S tímto závěrem ovšem jiní autoři polemizují. Například J. Spáčil se domnívá, že pokud by bylo možné neplatnost právního jednání namítnout jen v soudním řízení, jednalo by se o zcela nezvyklé řešení. Konstatuje, že by toto řešení bylo v rozporu s proklamovanými cíli OZ, a to posílením autonomie vůle soukromníků a omezením státních zásahů. Rovněž poukazuje na důvodovou zprávu k OZ, v níž zákonodárce hovoří o námitce jako o hmotně-právním úkonu, výše uvedený závěr tedy neodpovídá ani úmyslu zákonodárce.¹²³ Tyto argumenty působí přesvědčivě, lze tedy zřejmě uzavřít, že význam pojmů „námitka neplatnosti“ a „dovolání se neplatnosti“ je stejný a že tedy závěry, které dovodila judikatura za účinnosti ObčZ, jsou použitelné i za současné právní úpravy.

Vznesení námítky neplatnosti právního jednání, ať již je učiněna v jakékoliv formě, má za následek zánik právních účinků tohoto jednání se zpětnou účinností, tedy k okamžiku, kdy bylo právně jednáno. Na právní jednání je pak třeba nahlížet, jako kdyby žádné právní účinky nevyvolalo.¹²⁴ V zájmu právní jistoty účastníků je ovšem třeba právo na vznesení námítky časově omezit, v opačném případě by byl totiž právní styk dlouhou dobu znejišťován. Proto se i právo na vznesení námítky neplatnosti promlčuje, a to v obecné tříleté promlčecí lhůtě.¹²⁵ Pokud tato lhůta k uplatnění námítky neplatnosti marně uplyne, je právní jednání definitivně platné.

Závěrem je ještě třeba dodat, že relativní neplatnost je v OZ preferována. OZ se tím výrazně odklonil od koncepce neplatnosti předchozí právní úpravy, která upřednostňovala neplatnost absolutní a pouze v taxativně uvedených

¹²¹Oprávněný tak mohl učinit mimosoudně, ale i žalobou, nebo námitkou v rámci obrany proti uplatněnému právu před soudem.

¹²²M. Zuklínovou In ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 152. Dále J. Hurdíkem In HURDÍK, J. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2013, s. 180.

¹²³SPÁČIL, J. Některé sporné otázky relativní neplatnosti v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2014, č. 5, s. 175.

¹²⁴TICHÝ, L. Komentář k §§ 574-588. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1479.

¹²⁵Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 10. 2010, sp. zn. 30 Cdo 2929/2009.

případech stanovila jako sankci neplatnost relativní. Tím, že zákonodárce upřednostňuje relativní neplatnost, posiluje autonomii vůle účastníků, neboť nechává na úvaze účastníků, zda právní jednání ponechají v platnosti.

2.3 Absolutní neplatnost

Zatímco relativní neplatnost právního jednání je stanovena na ochranu zájmu (pouze) určité osoby, absolutní neplatnost je stanovena na ochranu zájmu veřejného. Oproti relativní neplatnosti nastává ze zákona (*ex lege*), a to již učiněním vadného právního jednání. Nemusí být přitom jednajícím vůbec uplatněna (zároveň však může být uplatněna každým, kdo má na věci právní zájem), přihlíží se k ní zásadně z úřední povinnosti, *ex officio*.

Absolutní neplatnost způsobuje, že právní jednání již od samého počátku nevyvolává žádné právní účinky. Absolutní neplatnost je velmi přísnou sankcí, kterou zákonodárce postihuje skutečně ty nejzávažnější vady právního jednání, a to vady obsahu právního jednání, vady vůle, jakož i vady formy právního jednání.¹²⁶

Zákonodárce výslovně stanoví důvody absolutní neplatnosti v ustanovení § 588 OZ, a to formulací, že *soud přihlédně i bez návrhu k neplatnosti právního jednání*. Mezi důvody, které vždy působí absolutní neplatnost právního jednání, patří zjevný rozpor s dobrými mravy, rozpor se zákonem, ovšem pouze za předpokladu, že zároveň zjevně narušuje veřejný pořádek, a počáteční nemožnost plnění.

Pojem dobré mravy a jeho obsah byl již objasněn výše, přesto připomeňme, že dobré mravy představují mimoprávní pravidla, na kterých je třeba bezvýhradně trvat. Pokud pak jde o neplatnost právního jednání pro jeho rozpor s dobrými mravy, bývá některými autory dovozováno, a to z rozdílné formulace ustanovení § 580 odst. 1¹²⁷ a již výše zmíněného ustanovení § 588 OZ, že absolutní neplatnost působí pouze zjevný rozpor právního jednání s dobrými mravy, není-li tento rozpor zjevný, jde toliko o neplatnost relativní. Podle F. Melzra je však třeba tento výklad odmítnout. Vedl by totiž k závěrům, že dobré mravy reprezentují i pravidla, na kterých není třeba trvat, pokud se jejich porušení

¹²⁶ TICHÝ, L. Komentář k §§ 574-588. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1485.

¹²⁷ § 580 odst. 1 OZ: „Neplatné je právní jednání, které se přičí dobrým mravům, jakož i právní jednání, které odporuje zákonu, pokud to smysl a účel zákona vyžaduje.“

dotčená osoba nedovolá. Tento výklad by vedl k tomu, že by veřejná moc autoritativně ukládala nemravné povinnosti a ještě hůře, že by tyto nemravné povinnosti i vynucovala. Požadavek zjevnosti je proto třeba dle F. Melzra vykládat tak, že pokud rozpor není zjevný, tj. nepochybný, pak se o rozpor s dobrými mravy vůbec nejedná a právní jednání není neplatné, a to ani relativně.¹²⁸ Ačkoliv F. Melzer uvádí velmi přesvědčivé argumenty, je zřejmé, že do doby než bude tato komplikovaná otázka vyjasněna rozhodovací praxí soudů, bude přetrvávat právní nejistota.

Dalším důvodem absolutní neplatnosti, který zákonodárce výslovně v ustanovení § 588 OZ vyjmenovává, je rozpor právního jednání se zákonem, za předpokladu, že zjevně narušuje veřejný pořádek. Veřejný pořádek je, stejně jako již zmíněné dobré mravy, pojmem abstraktním a neurčitým. Rozumí se jím souhrn základních pravidel právního, ale i společenského řádu, na kterých je třeba bezvýhradně trvat. Pro závěr o absolutní neplatnosti právního jednání bude významné, zda zákonné ustanovení, kterému právní jednání odporuje, bylo zakotveno právě s cílem tato základní pravidla chránit.¹²⁹ Právní jednání přitom musí těmto pravidlům odporovat zjevně. Samozřejmě i zde bude třeba objasnit požadavek zjevnosti, tedy zda jej chápat tak, jak F. Melzer uvádí v případě rozporu s dobrými mravy, anebo nikoli.

K důvodům absolutní neplatnosti řadí zákonodárce zcela logicky také počáteční nemožnost plnění, a to jak faktickou, tak právní. Je zřejmé, že pokud je plnění nemožné, nelze jej poskytnout. Jde o objektivní skutečnost, proto není, a to zcela logicky, vyžadováno dovolání se neplatnosti takto vadného právního jednání.¹³⁰

Kromě již vyjmenovaných důvodů působí absolutní neplatnost i nedostatek způsobilosti právně jednat. Není však jednoznačné, zda právní jednání zatížené touto vadou bude touto sankcí postihováno vždy, tedy bez ohledu na osobu právně jednající. Absolutní neplatnost je totiž některými autory spojována pouze s případy, kdy právně jednal nezletilý, ačkoliv měl jednat jeho zákonný zástupce. V ostatních případech, tzn. pokud jednala osoba omezená ve

¹²⁸ MELZER, F. Komentář k § 574–589. In MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník (§419–654). Velký komentář. Svazek III.* Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2014, s. 786.

¹²⁹ Srov. ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura.* 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 145.

¹³⁰ MELZER, F. Komentář k § 574–589. In MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník (§419–654). Velký komentář. Svazek III.* Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2014, s. 786.

svéprávnosti či osoba stížena duševní poruchou, která ji činí neschopnou právně jednat, dovozují toliko neplatnost relativní. Tento závěr je ovšem mnoha jinými autory odmítán, neztotožňuje se s ním ani autorka práce. Dokud tato otázka nebude vyjasněna rozhodovací praxí soudů, nelze přesto s úplnou jistotou tvrdit, který z uvedených přístupů je správný.

Poslední důvod, který je rovněž třeba na tomto místě uvést, je nedodržení zákonné formy. Ani při nedodržení zákonné formy ovšem nepůjde vždy o neplatnost absolutní. Bude tomu tak pouze v případech, kdy zákon stanoví určitou formu za účelem ochrany veřejného pořádku – pouze tehdy způsobí nedodržení formy absolutní neplatnost právního jednání.

Závěrem je třeba uvést, že s neplatností právního jednání, ať již absolutní či relativní, jsou spojeny další právně relevantní následky. K těm nejvýznamnějším následkům patří bezesporu vznik práva na náhradu škody. Zákonodárce přiznává toto právo straně, která o neplatnosti právního jednání nevěděla (§ 579 odst. 2 OZ), přičemž osobám, které byly k právnímu jednání přivedeny hrozbou násilí, či listí přiznává nejen právo na náhradu škody, tj. majetkové újmy, nýbrž i právo na náhradu újmy nemajetkové (§ 578 odst. 2 OZ). Dalším významným následkem neplatnosti právního jednání je pak vznik bezdůvodného obohacení, neboť plnila-li strana (případně obě strany) z neplatného právního jednání, pak plnila bez právního důvodu, případně z důvodu, který již odpadl. Neplatností právního jednání pak této straně vzniká právo na vrácení poskytnutého plnění (§ 2991, § 2993 OZ).

3. Relativní neúčinnost právního jednání

Relativní neúčinnost je dalším negativním následkem vady právního jednání. Vada právního jednání zde ovšem nespočívá v nedostatku náležitostí, jak je tomu v případě neplatnosti, ale ve skutečnosti, že právní jednání zkracuje věřitele. Jedná se tedy o specifický následek vady právního jednání, jehož účelem je chránit věřitele před takovým právním jednáním, kterým dlužník „znesnadňuje, nebo dokonce vylučuje uspokojení věřitele tím, že zmenšuje svoji schopnost plnit věřiteli snižováním hodnoty svého majetku“¹³¹.

Podstata institutu relativní neúčinnosti spočívá v tom, že se věřitel může za určitých okolností vyhnout negativním následkům právních jednání, která dlužník učinil v jeho neprospěch.¹³² Tento institut totiž dává věřiteli právo domáhat se, aby soud určil, že vůči věřiteli právní jednání dlužníka není účinné. Domůže-li se věřitel svého práva, pak vůči němu právní jednání pozbývá právních účinku. Ve vztahu ke třetím osobám však právní účinky tohoto jednání zůstávají zachovány. Relativní neúčinnost tedy znamená, že „i když právní jednání dlužníka obecně účinné bude, tj. obecně mít právní následky bude, nebude je mít vůči věřiteli“¹³³.

Relativně neúčinné právní jednání se ve svých účincích zásadně odlišuje od neplatného právního jednání. Zatímco neplatné právní jednání působí vůči všem, resp. nevyvolává právní účinky vůči nikomu, relativně neúčinné právní jednání nepůsobí toliko vůči věřiteli. Na tomto základě pak byla soudní praxí vyslovena preference neplatnosti před relativní neúčinností. Nejednou bylo konstatováno, že nelze vyslovit relativní neúčinnost neplatného právního jednání. To totiž žádné právní účinky nevyvolává, a proto nelze konstatovat neúčinnost tohoto jednání vůči konkrétní osobě. Závěrem je pak to, že relativní neúčinnost lze vyslovit pouze u platného právního jednání, neboť pouze to vyvolává právní následky.¹³⁴

Výše uvedené závěry, k nimž soudní praxe dospěla, OZ přejímá. Vyplyvá to jak z důvodové zprávy k OZ, tak ze systematického zařazení úpravy relativní neúčinnosti. Podle důvodové zprávy je tedy relativní neúčinnost „právní institucí

¹³¹ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 163.

¹³² DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 198.

¹³³ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 163.

¹³⁴ srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 5. 2000, sp. zn. 31 Cdo 417/99.

doplňkovou, vzhledem k základnímu významu úpravy platnosti a neplatnosti právních jednání¹³⁵. I nadále tak lze vyslovit relativní neúčinnost pouze u platných právních jednání.

Předchozí právní úprava neužívala pro označení tohoto institutu pojem relativní neúčinnost, nýbrž odporovatelnost. Tvůrci OZ odůvodňují tuto terminologickou změnu tím, že odporovatelnost je institutem práva procesního, zatímco neúčinnost vyjadřuje jeho hmotně-právní charakter. Přestože došlo k terminologické změně tohoto institutu, k jeho koncepčním změnám nikoli. OZ spíše prohlubuje a propracovává úpravu odporovatelnosti, vzorem je mu přitom odpůrčí řád (čl. III. zákona č. 64/1931 Sb.).¹³⁶

Podmínky, za nichž se věřitel může domáhat neúčinnosti právního jednání, upravuje OZ hned v prvním ustanovení věnovaném relativní neúčinnosti, a to v § 589. Uvádí se zde, že se věřitel může domáhat neúčinnosti právního jednání dlužníka, pokud toto jednání zkracuje uspokojení věřitelovy vykonatelné pohledávky. Nástrojem, kterým tak věřitel může učinit, je odpůrčí žaloba. Odpůrčí žalobou je přitom možné odporovat pouze určitým, taxativně vymezeným právním jednáním dlužníka. Předtím než bude přistoupeno k výkladu těchto odporovatelných právních jednání, je třeba vymezit základní pojmy související s institutem relativní neúčinnosti.

3.1 Základní pojmy institutu relativní neúčinnosti

Jak bylo uvedeno výše, věřitel se může domáhat vyslovení neúčinnosti právního jednání dlužníka, pokud toto jednání zkracuje uspokojení jeho vykonatelné pohledávky. Základními pojmy, které je třeba v této podkapitole vymezit, jsou pojmy *zkrácení*, *vykonatelná pohledávka* a také pojem *dlužník*.

3.1.1 Pojem zkrácení

Zkrácení věřitele – podstatná podmínka relativní neúčinnosti právního jednání – spočívá v „omezení nebo ztrátě věřitelovy možnosti uspokojit se

¹³⁵ ELIÁŠ, K. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 264.

¹³⁶ ELIÁŠ, K. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 264.

z dlužníkovu majetku“¹³⁷. O zkrácení věřitele jde podle závěrů soudní praxe tehdy, pokud dlužníkovu právní jednání „vedou ke zmenšení jeho majetku a jestliže v důsledku nich nastalé zmenšení majetku má současně za následek, že věřitel nemůže dosáhnout uspokojení své pohledávky z majetku dlužníka, ačkoliv - nebýt těchto jednání - by se z majetku dlužníka alespoň zčásti uspokojil“¹³⁸. Podle právní nauky jde o zkrácení věřitele také tehdy, když dlužník zatíží svůj majetek, typicky zástavním právem či věcným břemenem. Tento názor však není soudní praxí sdílen. Nejvyšší soud jej odmítl s odůvodněním, že takovým jednáním není věřitel zkrácen, neboť jím nedochází ke zmenšení dlužníkovu majetku.^{139,140}

Zkrácení věřitele je soudní praxí pojímáno jako stav, kdy došlo ke zmenšení dlužníkovu majetku. S tímto pojetím zkrácení pak úzce souvisí závěry soudní praxe, že nelze vyslovit neúčinnost tzv. ekvivalentního právního jednání.¹⁴¹ Ekvivalentním právním jednáním se rozumí takové právní jednání, kterým dlužník zcizuje věc za skutečně ekvivalentní, tedy přiměřenou protihodnotu. Závěry soudů jsou pak takové, že pokud byla jedna věc v majetku dlužníka nahrazena jinou, hodnota dlužníkovu majetku se nezmenšila, a proto nemohlo dojít ke zkrácení věřitele. Tento závěr vyslovil Nejvyšší soud například v rozsudku ze dne 12. 6. 2008, sp. zn. 21 Cdo 4333/2007, když konstatoval, že „v důsledku tzv. ekvivalentního právního úkonu nenastalo zmenšení dlužníkovu majetku a k uspokojení věřitelovy pohledávky může sloužit dlužníkuv majetek – i když změnil podobu svých aktiv – ve stejné hodnotě (ceně), jako kdyby k těmto právním úkonům nedošlo.“

Nepřípustnost domáhat se neúčinnosti ekvivalentního právního jednání vyplývá nejen z judikatury, ale i z odborné literatury. Zde se lze ovšem setkat i s názory, které tento závěr kritizují. Podle L. Pulkrábka může ke zkrácení, či zhoršení věřitelova postavení vést nejen zmenšení celkové hodnoty majetku dlužníka, ale i změna skladby majetku. Autor se domnívá, že není významné, zda

¹³⁷ PULKRÁBEK, Z. Odporovatelnost tzv. ekvivalentních právních úkonů. *Právní rozhledy*. 2009, č. 21, s. 753.

¹³⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 5. 3. 2008, sp. zn. 30 Cdo 2435/2006.

¹³⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 12. 2009, sp. zn. 30 Cdo 366/2008, rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 6. 2012, sp. zn. 21 Cdo 366/2008.

¹⁴⁰ Zde je třeba upřesnit, že Nejvyšší soud ČR tento názor částečně revidoval, když v rozsudku ze dne 27. 8. 2013, sp. zn. 21 Cdo 2041/2012, připustil, že ke zkrácení věřitele může dojít i tehdy, pokud dlužník zatíží svoji věc zástavním právem, v případě věcného břemene však k posunu v tomto ohledu nedošlo.

¹⁴¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 5. 3. 2008, sp. zn. 30 Cdo 2435/2006, nebo rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 10. 2008, sp. zn. 30 Cdo 2432/2007.

dlužník věc zcizí za protihodnotu ekvivalentní či nikoli, podstatné je to, zda se věřitel může na protihodnotě uspokojit stejně dobře jako na zcizené věci. To, že judikatura tento závěr nesdílí, je dle něj způsobeno restriktivním výkladem pojmu zkrácení, který však není správný. Pojem zkrácení je dle jeho názoru třeba vykládat extenzivně, tedy chápat zkrácení nejen jako zmenšení majetku dlužníka, ale také jako ztížení či oddálení věřitelova přístupu k majetku dlužníka.¹⁴²

Podmínka zkrácení věřitele není rovněž naplněna tehdy, pokud má dlužník, navzdory odporovanému právnímu jednání, jiný majetek, ze kterého se věřitel může uspokojit. Tento závěr vyslovil Nejvyšší soud například v rozsudku ze dne 1.11.2004, sp. zn. 30 Cdo 2474/2003, když konstatoval, že „ke zkrácení pohledávky věřitele nemůže dojít, jestliže dlužník navzdory odporovanému úkonu a případným dalším dluhům vlastní majetek, který postačuje, aby se z něj věřitel uspokojil.“ Závěr je tedy takový, že ke zkrácení věřitele musí objektivně dojít, nepostačí pouhá způsobilost právního jednání věřitele zkrátit.¹⁴³

Ačkoliv výše uvedené závěry byly vysloveny ještě za účinnosti ObčZ, zřejmě nelze očekávat, že se od nich soudní praxe odkloní. Případný odklon připadá v úvahu zřejmě pouze u závěru o nepřípustnosti domáhat se neúčinnosti ekvivalentních právních jednání. Podle odpůřčího řádu, který si OZ vzal za svůj vzor, i tehdejší československé soudní praxe, bylo totiž přípustné se neúčinnosti těchto právních jednání domáhat.¹⁴⁴ Není proto zcela vyloučeno, že tuto možnost soudní praxe připustí.

3.1.2 Vykonatelná pohledávka

Další podmínkou pro to, aby se věřitel mohl domáhat neúčinnosti právního jednání, je, aby měl za dlužníkem vykonatelnou pohledávku. Vykonatelnou se rozumí taková pohledávka, která je způsobilým exekučním titulem, tj. důvodem, na jehož základě lze splnění pohledávky vynutit státní mocí. Je přitom nezbytné, aby tato pohledávka byla vykonatelná alespoň v době podání odpůřčí žaloby.¹⁴⁵

¹⁴² PULKRÁBEK, Z. Odporovatelnost tzv. ekvivalentních právních úkonů. *Právní rozhledy*. 2009, č. 21, s. 754.

¹⁴³ ŘEHÁČEK, O., VRBA, M. Relativní neúčinnost právních jednání dle nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. 2013, č. 21, s. 748.

¹⁴⁴ PULKRÁBEK Z. Odporovatelnost tzv. ekvivalentních právních úkonů. *Právní rozhledy*. 2009, č. 21, s. 756.

¹⁴⁵ Srov. ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 168. Dále LEBEDA, M. Komentář k § 589–599. In LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. I.*

V požadavku vykonatelné pohledávky lze spatřovat změnu oproti dikci předchozí právní úpravy, a to ustanovení § 42a ObčZ, kde se hovořilo o pohledávce vymahatelné. Vymahatelná pohledávka byla soudní praxí vykládána ve stejném významu jako pohledávka vykonatelná, rozdíl nicméně spočíval v tom, že věřitelova pohledávka musela být vymahatelnou alespoň v době rozhodování soudu o podané odpůrčí žalobě.¹⁴⁶ Pokud v této době vymahatelnou nebyla, avšak věřitel se domáhal jejího přiznání v jiném řízení, byla tato skutečnost zpravidla důvodem k přerušení řízení o odpůrčí žalobě. Ochrana věřitelů a jejich právo na soudní ochranu tak byla plně zajištěna bez ohledu na to, zde se pohledávka již vymahatelnou stala či nikoli.¹⁴⁷

Ve výše uvedeném aspektu byla úprava odporovatelnosti bezesporu pro věřitele příznivější. Za současné právní úpravy není vyloučeno, že nastane situace, kdy věřiteli marně uplyne lhůta k dovolání se neúčinnosti právě proto, že nebude požadavek vykonatelné pohledávky splněn. To, že tato situace může nastat, však zákonodárce předvídal, a proto umožňuje věřiteli učinit prostřednictvím notáře, exekutora nebo soudu tzv. výhradu dovolat se neúčinnosti. Pokud tak věřitel učiní, zabrání marnému uplynutí lhůty k dovolání se neúčinnosti.

3.1.3 Dlužník

V úpravě institutu relativní neúčinnosti nelze pojem dlužník vykládat ve stejném významu, v jakém je užíván v úpravě závazkového práva. Soudní praxe dovodila, a to právě s ohledem na účel relativní neúčinnosti, že je třeba tento pojem vykládat extenzivně. Dlužníkem je zde tedy myšlen nejen hlavní dlužník, ale také další osoby, které jsou z důvodu akcesorické a subsidiární povinnosti zavázány věřitelovu pohledávku uspokojit.¹⁴⁸ Věřitel se proto může domáhat ochrany nejen před právními jednáními hlavního dlužníka, ale také například před právními jednáními dlužníkovra ručitele.

Tím byly vymezeny základní pojmy institutu relativní neúčinnosti. Následující výklad již bude pojednávat o konkrétních skutkových podstatách odporovatelných právních jednání.

Obecná část (§1–654). Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2140. Dále DOHNAL, J. Vybrané aktuální otázky odporovatelnosti v občanském zákoníku. *Právní rozhledy.* 2010, č. 24, s. 882.

¹⁴⁶ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 1. 2002, sp. zn. 21 Cdo 549/2001.

¹⁴⁷ Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 9.11.2006, sp. zn. II.ÚS 559/02.

¹⁴⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 10. 1999, sp. zn. 31 Cdo 870/99.

3.2 Odporovatelná právní jednání

Bylo již uvedeno, že odpůrcí žalobou lze napadat pouze určitá právní jednání dlužníka. Tato právní jednání, resp. jejich skutkové podstaty, vymezuje OZ v ustanoveních § 590 a 591, přičemž některé další skutkové podstaty jsou upraveny i na jiných místech OZ¹⁴⁹, ty však nejsou předmětem této podkapitoly.

Skutkové podstaty odporovatelných právních jednání upravené v ustanoveních § 590 a 591 se člení na skutkové podstaty úmyslného zkrácení, mrhání majetkem a bezúplatná právní jednání. Skutkové podstaty úmyslného zkrácení věřitele se dále člení, hlediskem tohoto členění je přitom míra znalosti dlužníkovy úmyslu stranou, v jejíž prospěch bylo zkracující jednání učiněno, resp. zda se jednalo o osobu třetí či osobu blízkou. V souhrnu tak OZ vymezuje pět skutkových podstat relativní neúčinnosti. O nich bude blíže pojednáno v následujícím výkladu.

3.2.1 První skutková podstata

Na prvním místě zmíněného ustanovení § 590 OZ je upravena nejzávažnější skutková podstata odporovatelného právního jednání, a sice právní jednání, které dlužník učinil v posledních pěti letech v úmyslu zkrátit své věřitele, přičemž byl tento úmysl druhé straně znám. Pro naplnění této skutkové podstaty není nutně vyžadován přímý úmysl dlužníka věřitele zkrátit, postačí úmysl eventuální, kdy si je dlužník vědom, že ke zkrácení věřitele může v důsledku právního jednání dojít, a pro případ, že se tak stane, je s tím srozuměn.¹⁵⁰ Vedle dlužníkovy úmyslu zkrátit věřitele je znakem této skutkové podstaty také znalost druhé strany o úmyslu dlužníka, na což lze usuzovat zejména ze vztahu druhé strany k dlužníkovi či z četnosti takových jednání a jejich povah.¹⁵¹ Zkracovací úmysl dlužníka a znalost druhé strany o úmyslu dlužníka jsou podstatnou náležitostí této skutkové podstaty, bude tedy povinností věřitele, aby tyto skutečnosti tvrdil a prokázal.¹⁵² Z hlediska důkazního postavení je tato skutková podstata pro věřitele nejméně výhodná, neboť mu ukládá nejtěžší procesní

¹⁴⁹ Jedná se například o ustanovení § 2181 či § 2354 OZ.

¹⁵⁰ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 1. 2002, sp. zn. 21 Cdo 549/2001.

¹⁵¹ TICHÝ, L. Komentář k § 589–599. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1501.

¹⁵² Srov. LEBEDA, M. Komentář k § 589–599. In LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. I. Obecná část (§1–654).* Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2142.

břemena, na druhou stranu mu však poskytuje nejdelší lhůtu k uplatnění odpůrcí žaloby, a to lhůtu pětiletou.

3.2.2 Druhá skutková podstata

V pořadí druhá skutková podstata odporovatelného právního jednání spočívá v právním jednání dlužníka, kterým v posledních dvou letech zkrátil své věřitele, musel-li být druhé straně znám dlužníkuv úmysl věřitele zkrátit. Obrat „musel být znám“ zde znamená, že není nezbytně nutná znalost druhé strany o úmyslu dlužníka, postačuje, že druhá strana měla a mohla s ohledem na objektivní okolnosti případu o dlužníkově zkracovacím úmyslu vědět. Rozdíl oproti první skutkové podstatě spočívá v míře znalosti druhé strany o úmyslu dlužníka. Zatímco v první skutkové podstatě je druhé straně zkracující úmysl dlužníka znám, zde se jedná o pouhou domněnku znalosti zkracovacího úmyslu.¹⁵³ Vychází se přitom z předpokladu, který OZ uvádí ve svém ustanovení § 4 odst. 2, a sice že „činí-li právní řád určitý následek závislým na něčí vědomosti, má se na mysli vědomost, jakou si důvodně osvojí osoba případu znalá při zvážení okolností, které jí musely být v jejím postavení zřejmé.“ Druhé straně tedy musel být úmysl dlužníka zkrátit věřitele znám, pokud zvážila všechny okolnosti daného případu.

I v případě této skutkové podstaty nese břemeno tvrzení a břemeno důkazní věřitel. Oproti první skutkové podstatě je však jeho důkazní postavení výhodnější, neboť postačí, aby prokázal (kromě úmyslu dlužníka zkrátit věřitele), že druhá strana z okolností případu musela úmysl dlužníka poznat. Důkazní postavení věřitele je sice výhodnější, na druhou stranu má věřitel oproti první skutkové podstatě mnohem kratší lhůtu k dovolání se neúčinnosti právního jednání, a to lhůtu dvou let.

3.2.3 Třetí skutková podstata

Třetí skutková podstata vymezuje případy, kdy dlužník učinil právní jednání v úmyslu zkrátit věřitele, a druhou stranou zkracujícího jednání byla osoba dlužníkovi blízká. Neúčinnosti právního jednání, ke kterému došlo mezi dlužníkem a osobou jemu blízkou, anebo které bylo ve prospěch osoby dlužníkovi blízké učiněno, se lze dovolat ve lhůtě dvou let od učinění zkracujícího právního

¹⁵³ TICHÝ, L. Komentář k § 589–599. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1501.

jednání. Věřitel se však neúčinnosti nedovolá, pokud osobě blízké nebyl zkracující úmysl dlužníka znám a ani znám být nemusel. Vědomost o tomto úmyslu dlužníka se ovšem u osoby dlužníkovi blízké předpokládá. V tomto případě břemeno tvrzení a břemeno důkazní nese osoba blízká, a je tedy na ní, aby prokázala, že úmysl zkrácení nemohla v době učinění zkracujícího právního jednání rozpoznat.¹⁵⁴

Aby osoba dlužníkovi blízká unesla důkazní břemeno, není již zřejmě nutné, aby prokázala, že dlužníkův úmysl neznala a nemohla znát ani při vynaložení náležité pečlivosti. Požadavek náležité pečlivosti, který na osobu blízkou kladla předchozí právní úprava¹⁵⁵, není (zřejmě) OZ vyžadován, neboť o náležité pečlivosti osoby blízké vůbec nehovoří. Pojmeme náležitá pečlivost se zabýval Nejvyšší soud například v usnesení ze dne 31.5.2011, sp.zn. 30 Cdo 2828/2009, v němž uvedl: „Termín náležitá pečlivost, kterou zákon nijak nedefinuje, je třeba vykládat se zřetelem ke všem okolnostem zjištěným v konkrétní situaci, přičemž vynaložení náležité pečlivosti předpokládá, že osoba dlužníkovi blízká vykonala s ohledem na okolnosti případu a s přihlédnutím k obsahu právního úkonu dlužníka takovou činnost (aktivitu), aby dlužníkův úmysl zkrátit věřitele, který tu byl v době odporovaného právního úkonu, z jejích výsledků poznala, tj. aby se o tomto úmyslu dověděla.“ Nevyvinula-li osoba blízká dostatečnou aktivitu k poznání dlužníkova úmyslu, měla tato skutečnost za následek úspěch věřitele v řízení o odpůrčí žalobě. Zůstává však otázkou, zda bude u osoby blízké vyžadována náležitá pečlivost i nadále.¹⁵⁶

Kdo je vůči dlužníkovi osobou blízkou, vymezuje OZ v ustanovení § 22. Za osobu blízkou zde označuje příbuzného v řadě přímé, sourozence a manžela nebo partnera.¹⁵⁷ Dále za osoby blízké pokládá jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně

¹⁵⁴ TICHÝ, L. Komentář k § 589–599. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1502.

¹⁵⁵ § 42a odst. 2 ObčZ: „Odporovat je možné právním úkonům, které dlužník učinil v posledních třech letech v úmyslu zkrátit své věřitele, musel-li být tento úmysl druhé straně znám a právním úkonům, kterými byli věřitelé dlužníka zkráceni a k nimž došlo v posledních třech letech mezi dlužníkem a osobami jemu blízkými, nebo které dlužník učinil v uvedeném čase ve prospěch těchto osob, s výjimkou případu, když druhá strana tehdy dlužníkův úmysl zkrátit věřitele i při náležité pečlivosti nemohla poznat.“

¹⁵⁶ Velké komentáře k OZ se v této otázce rozcházejí. Zatímco komentář LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. I. Obecná část (§1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, uvádí na straně 2143, že náležitá pečlivost je po osobě blízké nadále vyžadována, komentář ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, na straně 1502 uvádí, že nikoli.

¹⁵⁷ Podle zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů.

pociťovala jako újmu vlastní. Potud se okruh osob blízkých shoduje s tím, jak jej již vymezil ObčZ ve svém ustanovení § 116. OZ však tento okruh osob rozšiřuje, a to o osoby sešvagřené¹⁵⁸ a osoby, které spolu trvale žijí. To, že se jedná o osoby blízké, stanovuje vyvratitelnou domněnkou.¹⁵⁹ Lze tedy prokázat, že osoby sešvagřené a osoby, které spolu trvale žijí, nejsou v konkrétním případě osobami blízkými.

K otázce osob blízkých je třeba ještě uvést, že za předchozí právní úpravy bylo soudní praxí dovozeno, že i právnická osoba může mít (za určitých předpokladů) vůči fyzické osobě postavení osoby blízké.¹⁶⁰ OZ takto extenzivní výklad osoby blízké nepřipouští, právnickou osobu již tedy nelze za osobou blízkou nadále považovat.¹⁶¹ Neznamená to ovšem, že by tato skutečnost zhoršila postavení věřitele. OZ totiž hned v druhém odstavci zmíněného ustanovení § 22 uvádí, že pokud zákon stanoví k ochraně třetích osob zvláštní podmínky nebo omezení pro převody majetku, jeho zatížení nebo přenechání k užití jinému mezi osobami blízkými, vztahují se tyto podmínky a omezení i na právnickou osobu a osoby, které k ní mají určitý (zákonem stanovený) vztah. Díky tomuto ustanovení je věřitel chráněn před zkracujícími právními jednáními mezi dlužníkem a právnickou osobou stejně jako za předchozí právní úpravy.

3.2.4 Čtvrtá skutková podstata

Podle této skutkové podstaty je možné dovolat se neúčinnosti kupní nebo směnné smlouvy, kterými dlužník v posledním roce mrhal svým majetkem, musela-li druhá strana v dlužníkově jednání tuto skutečnost, tj. mrhání majetkem, poznat. Pro naplnění této skutkové podstaty zákon nevyžaduje úmysl dlužníka zkrátit věřitele, postačuje zde objektivní zjištění podstaty dlužníkovy právního jednání, tj. mrhání majetkem. L. Tichý k této skutkové podstatě uvádí, že se „od prvních tří skutkových podstat liší typem transakcí provedených dlužníkem,

¹⁵⁸ Švagrovství je vztahem mezi jedním manželem a příbuznými druhého manžela. Blíže k otázce švagrovství ustanovení § 774 OZ.

¹⁵⁹ To vyplývá z formulace druhé věty ustanovení §22 odst.1, a sice: „Má se za to, že osobami blízkými jsou i osoby sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí.“

¹⁶⁰ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 8. 2002 sp. zn. 21 Cdo 2192/2001.

¹⁶¹ DOBROVOLNÁ, E., HURDÍK, J. Komentář k § 22. In LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. I. Obecná část (§1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 178.

specifickým rysem chování dlužníka a také absencí subjektivní stránky jednání dlužníka¹⁶².

Mrháním majetkem se rozumí zejména plýtvání s ním. Může přitom jít jak o zcizování majetku pod tržní cenou, tak o rizikové investice či nepřiměřené výdaje.¹⁶³ Z hlediska této skutkové podstaty však není významné každé mrhání majetkem, nýbrž pouze to, které muselo být dlužníkovu kontrahentovi zřejmé. Tak tomu bude zejména tehdy, pokud je koupě či směna pro dlužníkovu kontrahenta příliš, tedy až nápadně, výhodná. To, že kontrahentovi muselo být dlužníkově mrhání majetkem zřejmé, musí věřitel prokázat.¹⁶⁴ Pokud se věřiteli podaří prokázat, že kontrahentovi jako osobě průměrně rozumné musel být nepoměrně vzájemných plnění nápadný, bude v řízení o odpůřci žalobě úspěšný.

3.2.5 Pátá skutková podstata

Poslední skutková podstata je vyhrazena bezúplatným právním jednáním, jimiž dlužník zkrátí své věřitele v posledních dvou letech. Pro naplnění této skutkové podstaty se ani zde nevyžaduje úmysl dlužníka věřitele zkrátit. Podstatný je pouze charakter právních jednání učiněných dlužníkem, a to jejich bezúplatnost. Bezúplatná právní jednání se vyznačují tím, že se osobě, která poskytla majetkové plnění, nedostává žádného protiplnění. Půjde tak zejména o darování, může se ale jednat i například o vzdání se dědictví.¹⁶⁵ Tato skutková podstata je pro věřitele z hlediska důkazního postavení příznivá, neboť nemusí prokazovat dlužníkovu zkracovací úmysl, ale zároveň ani vědomost druhé strany o tomto dlužníkově úmyslu.¹⁶⁶ Jediné, co bude věřitel povinen prokázat, je bezúplatnost právního jednání, kterým jej dlužník v uspokojení vykonatelné pohledávky zkrátí.¹⁶⁷

¹⁶² TICHÝ, L. Komentář k § 589–599. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1503.

¹⁶³ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura.* 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 174. Dále TICHÝ, L. Komentář k § 589–599. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1503.

¹⁶⁴ ŘEHÁČEK, O., VRBA, M. Relativní neúčinnost právních jednání dle nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy.* 2013, č. 21, s. 751.

¹⁶⁵ TICHÝ, L. Komentář k § 589–599. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1504.

¹⁶⁶ ŘEHÁČEK, O., VRBA, M. Relativní neúčinnost právních jednání dle nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy.* 2013, č. 21, s. 751–752.

¹⁶⁷ Srov. PULKRÁBEK, Z. Odpovratelnost tzv. ekvivalentních právních úkonů. *Právní rozhledy.* 2009, č. 21, s. 840.

Odporovat však nelze všem bezúplatným právním jednáním. Zákon stanovuje několik výjimek, kdy se věřitel neúčinnosti bezúplatného právního nedovolá. Jde o případy, kdy dlužník plnil povinnost jemu uloženo zákonem, poskytl obvyklý příležitostný dar, poskytl věnování v přiměřené výši na veřejně prospěšný účel, či případy, kdy dlužník plněním vyhověl mravnímu závazku nebo ohledům slušnosti. Bude přitom povinností osoby, která od dlužníka majetkové plnění obdržela, aby prokázala, že bezúplatné právní jednání spadá pod některou z výše uvedených zákonných výjimek.¹⁶⁸

Je známo, že právně jednat lze nejen konáním, ale také opomenutím. Proto se stejně jako právní jednání výše uvedená posoudí i opomenutí, kterým dlužník pozbyl majetkové právo nebo kterým jiné osobě vůči sobě vznik, zachování nebo zajištění jejího práva majetkové povahy způsobil (§ 592 OZ).

3.3 Odpůrčí žaloba

Odpůrčí žaloba je právním nástrojem, jehož prostřednictvím se věřitel může domoci soudního rozhodnutí, že je dlužníkem učiněné právní jednání vůči němu neúčinné. Rozhodnutí, jímž je vyslovena neúčinnost právního jednání, se pak na základě exekučního titulu vydaného proti dlužníkovi stává podkladem pro nařízení výkonu rozhodnutí (exekuce) postižením toho, co z dlužníkovy majetku neúčinným právním jednáním ušlo.¹⁶⁹

Lhůta pro uplatnění odpůrčí žaloby je pro jednotlivé skutkové podstaty stanovena rozdílně. Podle závažnosti skutkové podstaty je lhůta stanovena na jeden, dva a pět let. Tyto lhůty jsou přitom lhůtami hmotněprávními a prekluzivními.¹⁷⁰ Hmotněprávní lhůtou se rozumí, že je lhůta zachována, pokud je odpůrčí žaloba podána u soudu nejpozději v poslední den lhůty, nepostačí tedy její předání poštovnímu přepravci. Zároveň se jedná o lhůty prekluzivní, což znamená, že marným uplynutím lhůty zaniká právo se neúčinnosti právního jednání dovolat.

Jestliže věřiteli marně uplyne lhůta spojená s konkrétní skutkovou podstatou (vyjma lhůty pětileté), neznamená to, že již odpůrčí žalobu podat nemůže. Jednotlivé skutkové podstaty se navzájem nevylučují, věřitel proto může

¹⁶⁸ Srov. ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 176.

¹⁶⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 1. 2006, sp. zn. 20 Cdo 2825/2005.

¹⁷⁰ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 12. 2008, sp. zn. 21 Cdo 4455/2007.

podat žalobu podle jiné skutkové podstaty, z hlediska dokazování méně výhodné, ale zato spojené s delší lhůtou.¹⁷¹

Marnému uplynutí lhůty může věřitel za určitých okolností předejít i využitím tzv. institutu výhrady neúčinnosti. Tento nový institut, který OZ přináší, slouží k ochraně práv věřitele, jehož pohledávka za dlužníkem ještě není vykonatelná. Tento věřitel není do doby, než se jeho pohledávka vykonatelnou stane, oprávněn k podání odpůrcí žaloby, což může mít právě za následek marné uplynutí lhůty k dovolání se neúčinnosti. Využije-li tento věřitel institutu výhrady neúčinnosti, tj. vyhradí-li si právo dovolat se neúčinnosti ještě předtím, než se jeho pohledávka vykonatelnou stane, pak mu lhůta k podání odpůrcí žaloby neběží, a to do doby, než se pohledávka vykonatelnou stane. Podmínkou ovšem je, aby tuto výhradu učinil prostřednictvím notáře, exekutora anebo soudu, kdy tyto pak výhradu doručí osobě, vůči níž má tento věřitel právo se neúčinnosti právního jednání dovolat.¹⁷²

Počátek běhu lhůty k dovolání se neúčinnosti se v zásadě váže na dobu, kdy dlužník učinil právní jednání. Odlišně je tomu pouze v případě právních jednání, na jejichž základě vznikají práva vkladem do katastru nemovitostí. Pro počátek běhu lhůty je v těchto případech rozhodný okamžik, ke kterému vznikly účinky vkladu práva do katastru nemovitosti, nikoli okamžik učinění právního jednání dlužníkem.¹⁷³

3.3.1 Aktivní věcná legitimace

Aktivně věcně legitimovaným k podání odpůrcí žaloby, tj. žalobcem, je věřitel, který má za dlužníkem vykonatelnou pohledávku. Další podmínkou je, že zároveň dlužníková právní jednání zkracují uspokojení věřitelovy pohledávky. Vykonatelnou, jak již bylo na jiném místě uvedeno, se rozumí taková pohledávka, která byla věřiteli přiznána vykonatelným rozhodnutím, tj. exekucním titulem, na jehož základě lze nařídit výkon rozhodnutí (exekuci). Pohledávka věřitele nemusí být nutně vykonatelnou již v době, kdy dlužník odporované právní jednání učinil.

¹⁷¹ PULKRÁBEK, Z. Odporovatelnost tzv. ekvivalentních právních úkonů. *Právní rozhledy*. 2009, č. 21, s. 832.

¹⁷² Srov. § 593 OZ.

¹⁷³ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 7. 2000, sp. zn. 31 Cdo 619/2000.

Z hlediska věcné legitimace postačuje, že je tato pohledávka vykonatelná alespoň v době podání odpůrcí žaloby.¹⁷⁴

Z hlediska věcné legitimace je rovněž podstatné, aby věřitelova pohledávka, ať splatná či nesplatná, existovala již v době, kdy dlužník odporované právní jednání učinil, případně aby v této době existoval mezi věřitelem a dlužníkem závazkově právní vztah, z něhož má pohledávka v budoucnu vzniknout. K podání odpůrcí žaloby tedy nebude věcně legitimován věřitel, jehož závazkově právní vztah s dlužníkem vznikl až po učinění odporovaného právního jednání. To konstatoval Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 22.1.2002, sp.zn. 21 Cdo 549/2001. Uvedl zde, že ten, kdo nemá za dlužníkem pohledávku, nemůže být dlužníkovým věřitelem, což také pojmově vylučuje, aby dlužník učinil právní jednání v úmyslu zkrátit svého věřitele, když v této době žádného věřitele nemá.

Zároveň je nezbytné, aby pohledávka za dlužníkem existovala v době vyhlášení rozhodnutí o odpůrcí žalobě. Existenci pohledávky jako jednoho z předpokladu věcné legitimace, zkoumá soud ke dni vyhlášení rozhodnutí.¹⁷⁵ Zanikne-li pohledávka před vyhlášením rozhodnutí, je to důvod k zastavení odpůrcího řízení.

3.3.2 Pasivní věcná legitimace

Pasivně věcně legitimovaným, tj. žalovaným, není v řízení o odpůrcí žalobě věřitelův dlužník, nýbrž osoba, která byla na úkor věřitele zvýhodněna. Okruh těchto osob vymezuje OZ v ustanovení § 594, přičemž první odstavec tohoto ustanovení vymezuje osoby, které jsou v řízení o odpůrcí žalobě pasivně legitimovány bezpodmínečně, druhý pak osoby, které budou pasivně legitimovány jen za určitých podmínek.

OZ stanovuje čtyři okruhy osob, které jsou v řízení o odpůrcí žalobě pasivně legitimovány bezpodmínečně. Předně je pasivně legitimována osoba, která s dlužníkem právně jednala, jde tedy o smluvního partnera dlužníka. Žalovat lze také osobu, která z právního jednání přímo nabyla majetkový prospěch. Další

¹⁷⁴ Shodně ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 168. Dále LEBEDA, M. Komentář k § 589–599. In LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. I. Obecná část (§1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2140. Dále DOHNAL, J. Vybrané aktuální otázky odporovatelnosti v občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2010, č. 24, s. 882.

¹⁷⁵ § 154 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

pasivně legitimovanou osobou je pak dlužníkův dědic a konečně poslední je pak osoba, jež nabyla jmění při přeměně právnické osoby jako její právní nástupce.

Zatímco postavení výše uvedených osob jako pasivně legitimovaných se v řízení o odpůřčí žalobě presumuje bez dalšího, v případě osob, které OZ uvádí v druhém odstavci § 549, tomu tak není. Osoba pasivně legitimovaná je zde definována ještě na základě dalších okolností, které je věřitel povinen prokázat.¹⁷⁶ Prvním potenciálním žalovaným, který je v tomto odstavci § 549 uváděn, je právní nástupce, kterému musely být známy okolnosti, pro které by se věřitel mohl dovolat neúčinnosti právního jednání. Tímto právním nástupcem je myšlen právní nástupce některé z výše uvedených osob, jejichž pasivní legitimace se presumuje bez dalšího. Jelikož právní nástupce těchto osob nebude mít zpravidla bezprostřední vztah k dlužníkovi ani k věřiteli, je nezbytné, aby věřitel prokázal, že tento subjekt znal základní okolnosti, pro které je možno se dovolat neúčinnosti. Postačí přitom, aby prokázal, že právní nástupce znal „v základních rysech podstatu transakce mezi dlužníkem a svým předchůdcem“¹⁷⁷.

Další osobou, kterou zákon ve zmíněném ustanovení vyjmenovává, je právní nástupce, který nabyl prospěch od svého předchůdce (osoby, která prospěch nabyla od dlužníka) bezúplatně. Do poslední skupiny osob zde vyjmenovaných se pak řadí právní nástupce, který je osobou blízkou vůči tomu, kdo od dlužníka prospěch nabyl. V tomto případě nese důkazní břemeno nikoli věřitel, nýbrž tato osoba blízká. Ta musí prokázat, že jí okolnosti, pro něž by se věřitel mohl dovolat neúčinnosti právního jednání, nebyly známy. Vědomost o okolnostech obohacení se totiž u této osoby předpokládá.¹⁷⁸

Pasivně legitimovanou osobou není tedy v řízení o odpůřčí žalobě dlužník,¹⁷⁹ nýbrž některá z osob vyjmenovaná v ustanovení § 594. OZ přitom podstatně rozšiřuje okruh osob, které mohou být v řízení o odpůřčí žalobě pasivně legitimovány. Předchozí právní úprava totiž stanovila, že je v tomto řízení pasivně legitimována pouze osoba, v jejíž prospěch bylo právní jednání učiněno, a osoba, které vznikl z odporovatelného jednání dlužníka prospěch.¹⁸⁰ To, že OZ rozšiřuje okruh osob, vůči nimž se lze neúčinnosti dovolat, zlepšuje postavení věřitele,

¹⁷⁶ TICHÝ, L. Komentář k § 589–599. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1509.

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ TICHÝ, L. Komentář k § 589–599. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1509.

¹⁷⁹ Dlužník však může mít v řízení o odpůřčí žalobě postavení vedlejšího účastníka a podporovat odpůřce proti věřiteli.

¹⁸⁰ Srov. § 42a odst. 3 ObčZ.

neboť ho více chrání před právními jednáními, jimiž dlužník zkracuje uspokojení jeho vykonatelné pohledávky.

3.4 Následky úspěšné odpůrcí žaloby

Rozhodnutí, kterým byla vyslovena neúčinnost právního jednání, zakládá zkrácenému věřiteli tři práva. V první řadě je to právo na uspokojení pohledávky z ušlého majetku dlužníka, dále pak právo na odpovídající náhradu a konečně právo na náhradu škody. Tato práva jsou přitom vůči sobě ve vztahu subsidiarity.¹⁸¹

Primárním právem, které zkrácenému věřiteli vyslovením neúčinnosti právního jednání vzniká, je právo domáhat se uspokojení pohledávky i z toho, co neúčinným právním jednáním z dlužníkovy majetku ušlo. To věřiteli umožňuje uspokojit svoji pohledávku z majetku, který sice dříve patřil dlužníkovi, ale který odporovaným právním jednáním nabyla jiná osoba, tj. odpůrce.¹⁸² Není-li ale dobře možné, aby se věřitel z majetku odpůrce uspokojil, náleží věřiteli odpovídající náhrada. Dikce „není-li dobře možné“ neznamená pouze, že odpůrce již nemá to, co od dlužníka odporovaným právním jednáním nabyl (např. proto, že majetek zcizil anebo zničil), ale také to, že původní plnění by bylo nepřiměřeně obtížné, zdlouhavé či nákladné. V těchto případech tedy náleží věřiteli náhrada. Půjde přitom zpravidla o náhradu peněžitou, to ale nevylučuje, aby se věřitel s odpůrcem dohodl i na jiné formě plnění.¹⁸³

Za předpokladu, že pohledávku věřitele nelze uspokojit ani jedním z již uvedených způsobů, náleží věřiteli právo na náhradu škody. Případy, kdy tomu tak bude, vymezuje OZ v ustanovení § 596, a sice „nabyla-li třetí osoba k věci, z níž by se věřitel mohl jinak domoci uspokojení, takové právo, že se proti této osobě neúčinnosti nelze dovolat.“ Jde vlastně o situaci, „kdy odpůrce převedl věc, kterou nabyl od dlužníka, osobě, která požívá vůči věřiteli plné ochrany“¹⁸⁴. Protože věřitel v tomto případě nedosáhne uspokojení své pohledávky, náleží mu alespoň náhrada škody. Povinnost k náhradě škody přitom vzniká tomu, proti

¹⁸¹ ŘEHÁČEK, O., VRBA, M. Relativní neúčinnost právních jednání dle nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. 2013, č. 21, s. 754.

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 183.

¹⁸⁴ TICHÝ, L. Komentář k § 589–599. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1512.

němuž se věřitel neúčinnosti právního jednání mohl dříve dovolat a za jehož držby právo třetí osobě vzniklo.

Zákon umožňuje odpůrci, aby se své povinnosti vůči věřiteli zprostil, a to tím, že uspokojí věřitelovu pohledávku za dlužníkem. Může tak dokonce učinit ještě předtím, než se věřitel dovolá neúčinnosti právního jednání, a tím tak předejít odpůrcímu řízení. To, v jakém rozsahu je povinen věřitelovu pohledávku uhradit, není ale jednoznačné. Z dikce „uspokojení pohledávky“, lze totiž usuzovat, že se odpůrce své povinnosti zprostí pouze tehdy, uhradí-li věřitelovu pohledávku v plném rozsahu, a nikoli v rozsahu, k němuž by byl zavázán podle rozhodnutí vyslovujícího neúčinnost právního jednání.¹⁸⁵ Z. Pulkrábek ale, navzdory zákonné dikci, opatrně dovozuje závěr opačný, neboť se domnívá že „odpůrce nelze nutit k tomu, aby za účelem odvrácení exekuce platil více, než může věřitel v exekuci získat“¹⁸⁶. Zřejmě tedy až rozhodovací praxe soudů vyjasní, v jakém rozsahu bude odpůrce povinen věřitelovu pohledávku uhradit, aby se své povinnosti vůči věřiteli zprostil.

3.4.1 Nepoctivý držitel a poctivý nabyvatel bezúplatného plnění

Podle ustanovení § 595 odst. 2 OZ se ten, kdo je podle rozhodnutí vyslovujícího neúčinnost právního jednání zavázán plnit, považuje za nepoctivého držitele. Na odpůrce se tak podle tohoto ustanovení vztahují všechna pravidla o nepoctivém držiteli vymezená v ustanoveních § 1000 a § 1001 OZ. Odpůrce je tedy podle § 1000 OZ povinen vydat věřiteli nejen majetek, který od dlužníka odporovaným právním jednáním získal, ale i veškerý užitek, kterého držbou nabyl. Vznikla-li zároveň věřiteli v důsledku nepoctivé držby škoda, je odpůrce povinen nahradit i ji. Na druhou stranu pak ustanovení § 1001 OZ odpůrci jako nepoctivému držiteli přiznává vůči věřiteli právo na náhradu nutných nákladů, které vynaložil na zachování majetkového prospěchu získaného od dlužníka.

Pokud zemře či zanikne ten, kdo od dlužníka původně majetkový prospěch nabyl, bude jeho dědic či jiný univerzální právní nástupce považován za nepoctivého držitele pouze tehdy, byly-li mu známy okolnosti, pro které by se

¹⁸⁵ Shodně LEBEDA, M. Komentář k § 589–599. In LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. I. Obecná část (§1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2153. Shodně TICHÝ, L. Komentář k § 589–599. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1513.

¹⁸⁶ PULKRÁBEK, Z. Komentář k § 589–599. In MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník (§419–654). Velký komentář. Svazek III*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2014, s. 861.

věřitel mohl dovolat neúčinnosti právního jednání. Neprokáže-li věřitel, že tyto okolnosti byly univerzálnímu právnímu nástupci známy, má tento právní nástupce postavení poctivého držitele.¹⁸⁷

Postavení poctivého držitele má také nabyvatel bezúplatného plnění, byl-li v dobré víře, že nabytím majetkového prospěchu nikoho nezkracuje. Dobrá víra tohoto nabyvatele zlepšuje jeho postavení, neboť omezuje jeho povinnost vůči věřiteli.¹⁸⁸ Poctivý nabyvatel bezúplatného plnění je totiž povinen vydat pouze to, čím byl bezúplatným plněním obohacen, nikoli tedy i užitky či přírůstky tohoto obohacení, jak je tomu v případě nepoctivého držitele. Toto postavení ale nabyvatel bezúplatného plnění ztrácí, pokud by se věřitel mohl dovolat neúčinnosti právního jednání, i kdyby se stalo za úplatu¹⁸⁹, tzn. v případě, pokud by kromě této skutkové podstaty relativní neúčinnosti byla naplněna i jiná, tj. některá ze skutkových podstat uvedených v § 590 OZ.

3.4.2 Poznámka neúčinnosti ve veřejném seznamu

Ustanovení § 599 OZ, tj. poslední ustanovení věnované relativní neúčinnosti, upravuje další z možných následků úspěšné odpůrcí žaloby. Toto ustanovení umožňuje věřiteli, který se dovolává neúčinnosti právního jednání týkající se věci zapsané ve veřejném seznamu, aby žádal orgán pověřený vedením tohoto seznamu o zápis poznámky dovolání se neúčinnosti. Zápis této poznámky má pak ten význam, že pokud je odpůrcí žalobě vyhověno, má rozsudek vyslovující neúčinnost právního jednání účinky i vůči osobám, které po provedení této poznámky nabyly věc ve veřejném seznamu zapsanou, či právo k této věci.

¹⁸⁷ TICHÝ, L. Komentář k § 589–599. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1511.

¹⁸⁸ PULKRÁBEK, Z. Komentář k § 589–599. In MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník (§419–654). Velký komentář. Svazek III.* Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2014, s. 856.

¹⁸⁹ TICHÝ, L. Komentář k § 589–599. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1511.

4. Komparace s německou právní úpravou

Institut právního jednání je v německém právním řádu upraven v občanském zákoníku (*Bürgerliches Gesetzbuch*, dále jen „BGB“). V systematické BGB je pak úprava tohoto institutu zařazena v první knize s názvem obecná část (*Allgemeiner Teil*). Obdobně jako v naší právní úpravě, ani v BGB není pojem právního jednání (*Rechtsgeschäft*) definován, a to navzdory tomu, že je takto nadepsán třetí oddíl obecné části (§ 104 – 185 BGB). Vymezení tohoto pojmu je tak ponecháno právní nauce, případně soudní praxi.

V německé právní nauce je právní jednání chápáno jako jednání, jehož účelem je způsobení soukromoprávních následků¹⁹⁰, případně jako soukromoprávní projev vůle, který směřuje k vyvolání chtěného právního následku.¹⁹¹ Lze tedy konstatovat, že německá právní nauka vymezuje právní jednání v podstatě shodně s českou právní naukou, tedy jako projev vůle, který směřuje k vyvolání právních následků.

4.1 Následky vad právního jednání

Stejně jako naše právní úprava i ta německá přisuzuje vadnému právnímu jednání různé následky. Podle závažnosti vady, kterou právní jednání trpí, lze uvažovat o následku v podobě *Nichtigkeit*, *Anfechtbarkeit*, *schwebende Unwirksamkeit* anebo *relative Unwirksamkeit*.

4.1.1 *Nichtigkeit*

Doslovný překlad pojmu *Nichtigkeit* je nicotnost. Tento následek vady právního jednání však nelze chápat jako nicotnost, resp. zdánlivost, nýbrž jako neplatnost, a to neplatnost absolutní. Důvody, které způsobují absolutní neplatnost právního jednání, jsou podle BGB (zejména) nesvéprávnost jednajícího (§ 105), nedostatek formy (§ 125), vady projevu vůle (§ 166), rozpor se zákonem (§ 134) a rozpor s dobrými mravy (§ 138).

¹⁹⁰ LARENZ, K., WOLF, M. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*. 8. Auflage. München: C. H. Beck, 1997, s. 432.

¹⁹¹ RÜTHERS, B., STADLER, A. *Allgemeiner Teil des BGB*. 14. Auflage. München: C. H. Beck, 2006, s. 110.

Otázka nesvéprávnosti je v německé právní úpravě řešena jinak než v úpravě české. BGB rozlišuje mezi (plnou) nesvéprávností a svéprávností omezenou. V ustanovení § 104 stanovuje, že nesvéprávné jsou děti do sedmi let věku a osoby, které trpí duševní poruchou (nikoli pouze přechodnou), v jejímž důsledku nejsou schopny projevit svobodnou vůli. Částečně svéprávní jsou pak podle § 106 mladiství (tj. nezletilé osoby, které nedovršily osmnáctý rok věku) starší sedmi let. To, zda právní jednání učinila osoba nesvéprávná, anebo osoba částečně svéprávná, má pak význam z hlediska následků právního jednání. Zatímco právní jednání učiněné nesvéprávnou osobou je dle § 105 BGB absolutně neplatné, jednání částečně svéprávné osoby bude mít za následek tzv. kolísavou neúčinnost (*schwebende Unwirksamkeit*), o které bude pojednáno později. Pro úplnost je potřeba dodat, že i nesvéprávné osoby, ovšem pouze plnoleté nesvéprávné osoby, mohou platně učinit právní jednání týkající se každodenního života (§ 105a BGB).

Pokud jde o formu právního jednání, i v německé právní úpravě je stěžejní zásadou neformálnost právního jednání. Určitá forma je zákonem vyžadována spíše výjimečně, a pokud již vyžadována je, vždy plní nějaký zvláštní účel.^{192,193} Podle ustanovení § 125 BGB je právní jednání, které nemá formu požadovanou zákonem, absolutně neplatné. Stejně bude podle druhé věty tohoto ustanovení (v pochybnostech) posouzeno právní jednání, které nemá formu ujednanou smluvními stranami.

Dalším důvodem absolutní neplatnosti právního jednání je podle německé právní úpravy rozpor se zákonem. BGB v § 134 uvádí, že právní jednání, které odporuje zákonnému zákazu, je neplatné, jestliže ze zákona nevyplývá něco jiného. Dikce „jestliže ze zákona nevyplývá něco jiného“ je zde zcela zásadní. Znamená, že platnost, resp. neplatnost právního jednání se odvíjí od smyslu a účelu zákonného zákazu, s nímž je právní jednání v rozporu.¹⁹⁴ Vždy bude třeba zjišťovat, zda smyslu a účelu porušeného zákona nemůže být dosaženo jinými sankcemi, např. peněžitou pokutou. Pouze tehdy, pokud bude absolutní neplatnost

¹⁹² Zde se hovoří o tzv. funkcích formy, a to o funkci důkazní, varovné a kontrolní funkci. srov. RÜTHERS, B., STADLER, A. *Allgemeiner Teil des BGB*. 14. Auflage. München: C. H. Beck, 2006, s. 304.

¹⁹³ Tamtéž.

¹⁹⁴ LARENZ, K., WOLF, M. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*. 8. Auflage. München: C. H. Beck, 1997, s. 736.

právního jednání skutečně dotčeným zákonným zákazem vyžadována, bude na místě ji vyvodit.¹⁹⁵

Absolutně neplatné je také právní jednání, které odporuje dobrým mravům (§ 138 BGB). Pojmem dobré mravy a jeho obsahem se zabýval již Říšský soud na počátku dvacátého století a právě z jeho vymezení dobrých mravů dodnes německá právní nauka a soudní praxe vychází. Měřítkem obsahu pojmu dobrých mravů, tak jak jej vymezil Říšský soud, je (volně přeloženo) „pocit slušnosti všech poctivě a spravedlivě smýšlejících lidí“¹⁹⁶. Zda je právní jednání v rozporu s dobrými mravy je pak třeba posuzovat „z hlediska všech objektivních a subjektivních okolností právního jednání, podle jeho obsahu, motivů a cílů, které zúčastněné osoby právním jednáním sledovaly“¹⁹⁷.

Co se týká vad projevu vůle, jedná se v zásadě o neshodu vůle s jejím projevem. V první řadě jde o tzv. mentální rezervaci (§ 116 BGB). Zákon odlišuje situace, kdy mentální rezervace jednatelova je druhé straně známa a kdy tomu tak není. Vědomost či nevědomost druhé strany o vnitřní výhradě jednatelova má pak zásadní vliv na platnost právního jednání. Zná-li druhá strana vnitřní výhradu jednatelova, je takové právní jednání absolutně neplatné. V opačném případě nemá mentální rezervace jednatelova na platnost právního jednání vliv. Dále jde o tzv. *Scheingeschäft*. Vhodným překladem tohoto pojmu je zřejmě zdánlivé či zdající se jednání. *Scheingeschäft* zahrnuje známou problematiku tzv. jednání naoko a rovněž simulovaného a disimulovaného právního jednání.¹⁹⁸ Posledním důvodem, který zákon vyjmenovává, je pak nedostatek vážné vůle (§118 BGB). Zde si lze povšimnout, že v českém právu mají všechny výše uvedené důvody za následek zdánlivost právního jednání. BGB nezná zdánlivost (nicotnost) právního jednání, a proto všechny výše uvedené vady spojuje s absolutní neplatností právního jednání.

¹⁹⁵ RÜTHERS, B., STADLER, A. *Allgemeiner Teil des BGB*. 14. Auflage. München: C. H. Beck, 2006, s. 384.

¹⁹⁶ RÜTHERS, B., STADLER, A. *Allgemeiner Teil des BGB*. 14. Auflage. München: C. H. Beck, 2006, s. 399.

¹⁹⁷ RÜTHERS, B., STADLER, A. *Allgemeiner Teil des BGB*. 14. Auflage. München: C. H. Beck, 2006, s. 400–401.

¹⁹⁸ LARENZ, K., WOLF, M. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*. 8. Auflage. München: C. H. Beck, 1997, s. 655–658.

4.1.2 Anfechtbarkeit

Anfechtbarkeit, v doslovném překladu napadnutelnost, je následkem vadného právního jednání, kterému v českém právu odpovídá relativní neplatnost. Důvody, které podle německého práva způsobují relativní neplatnost právního jednání, jsou omyl (§ 119 BGB), bezprávná výhrůžka a lest (§ 123 BGB).

Omyl je v německém právu definován jako nevědomá neshoda mezi vůlí a jejím projevem. Rozlišují se tři typy omylu, a to omyl v projevu (*Erklärungsirrtum*), omyl v obsahu právního jednání (*Inhaltsirrtum*) a omyl ve vlastnostech (*Eigenschaftsirrtum*). Omyl jakéhokoliv typu způsobuje neplatnost právního jednání tehdy, lze-li předpokládat, že by jednající při znalosti skutečného stavu věci právní jednání neučinil (§ 119 BGB). Není přitom nutné, aby protistrana (*Gegner*) o omylu jednajícího věděla, či ho dokonce sama způsobila.¹⁹⁹

Pokud jde o lest, obdobně jako česká úprava i BGB řeší situaci, kdy lest vyvolala třetí osoba. Vyvolání lsti třetí osobou nemá v zásadě na platnost právního jednání vliv. Pokud ovšem jednající znal, anebo musel znát lest třetí osoby, je právní jednání neplatné (§ 123 odst. 2 BGB).

Stejně jako v českém právu, i v německém je třeba se neplatnosti právního jednání dovolat. Neplatnosti se lze podle § 143 BGB dovolat tzv. prohlášením vůči odpůrci (*Anfechtungsgegner*). Toto prohlášení nevyžaduje žádnou zvláštní formu, lze jej tedy učinit jakýmkoliv způsobem.²⁰⁰ Prohlášení neplatnosti má pak za následek to, že se na právní jednání hledí jako na neplatné od počátku (§ 142 odst. 1 BGB).

Lhůty k dovolání se neplatnosti právního jednání jsou upraveny velmi odlišně od české právní úpravy. Předně je třeba uvést, že jde o lhůty prekluzivní.²⁰¹ BGB stanovuje k dovolání se neúčinnosti jak lhůtu objektivní, tak lhůtu subjektivní. V případě omylu je subjektivní lhůta k dovolání se neplatnosti stanovena značně neurčitě. Vyžaduje se, aby se oprávněný dovolal neplatnosti právního jednání bez odkladu poté, co se o důvodu neplatnosti dozvěděl. Objektivní lhůta je pak stanovena na deset let od učinění daného právního jednání (§121 BGB). Jiná subjektivní lhůta je stanovena pro bezprávnou výhrůžku a lest. Podle § 124 BGB činí subjektivní lhůta k dovolání se neplatnosti jeden rok,

¹⁹⁹ RÜTHERS, B., STADLER, A. *Allgemeiner Teil des BGB*. 14. Auflage. München: C. H. Beck, 2006, s. 337.

²⁰⁰ RÜTHERS, B., STADLER, A. *Allgemeiner Teil des BGB*. 14. Auflage. München: C. H. Beck, 2006, s. 338.

²⁰¹ LARENZ, K., WOLF, M. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*. 8. Auflage. München: C. H. Beck, 1997, s. 686.

příčemž v případě lsti počíná běžet okamžikem, kdy se oprávněná osoba o lsti dozvěděla, u bezprávné výhružky pak okamžikem skončení nátlaku. Objektivní lhůta je zde rovněž stanovena na deset let.

Co se týká bezprávné výhružky, lze hodnotit jediné pozitivně, že BGB stanovuje počátek běhu lhůty k dovolání se neplatnosti. V OZ není počátek této lhůty určen, a proto se lze setkat s rozdílnými názory autorů na tuto otázku.²⁰²

4.1.3 Schwebende Unwirksamkeit

Jak již bylo uvedeno výše, českým ekvivalentem pojmu *schwebende Unwirksamkeit* je (zřejmě) kolísavá neúčinnost, případně hrozící neúčinnost. *Schwebende Unwirksamkeit* je takovým stavem právního jednání, kdy se z daného právního jednání stane buď perfektní anebo od počátku neúčinné právní jednání.²⁰³

Tento přechodný stav právního jednání byl zmíněn v souvislosti s jednáním osoby částečně svéprávné, tedy osoby mladistvé. Mladistvý nemůže podle německé právní úpravy samostatně učinit právní jednání, z něhož mu plynou právní nevýhody. K těmto jednáním je třeba vždy souhlasu jeho zákonného zástupce, tedy zpravidla rodiče. Tento souhlas může být buď předběžný, anebo následný.^{204, 205} *Schwebende Unwirksamkeit* se dotýká právě dodatečného souhlasu. Pokud mladistvý učinil právní jednání bez předchozího souhlasu zákonného zástupce, pak takové právní jednání nevyvolává žádné právní účinky. To, zda dané právní jednání zamýšlené právní účinky vyvolá, závisí na tom, zda zákonný zástupce mladistvého právní jednání schválí. Pokud tak učiní, je právní jednání účinné od počátku (*ex tunc*), v opačném případě je definitivně neúčinné.²⁰⁶

²⁰² Například J. Spáčil In SPÁČIL, J. Některé sporné otázky relativní neplatnosti v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2014, č. 5, na straně 175 dovozuje, že počátek běhu lhůty je stanoven na dobu, kdy bylo právní jednání učiněno. Rozdílně pak J. Handlar In HANDLAR, J. Komentář k § 574–588. In LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. I. Obecná část (§1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, na straně 2131 dovozuje s odkazem na § 650 OZ, že lhůta počíná běžet až od okamžiku skončení nátlaku.

²⁰³ RÜTHERS, B., STADLER, A. *Allgemeiner Teil des BGB*. 14. Auflage. München: C. H. Beck, 2006, s. 291

²⁰⁴ LARENZ, K., WOLF, M. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*. 8. Auflage. München: C. H. Beck, 1997, s. 485.

²⁰⁵ Zde je možné povšimnout si odlišnosti oproti české úpravě, kde následný souhlas, tedy dodatečné schválení, právního jednání nezletilého není možné.

²⁰⁶ RÜTHERS, B., STADLER, A. *Allgemeiner Teil des BGB*. 14. Auflage. München: C. H. Beck, 2006, s. 291.

Aby smluvní partner mladistvého nebyl dlouhou dobu udržován v nejistotě, zda je právním jednáním vázán či nikoliv, umožňuje mu § 108 odst. 2 BGB vyzvat zákonného zástupce mladistvého ke schválení právního jednání. Není-li souhlas s právním jednáním mladistvého udělen do dvou týdnů od doručení této výzvy, platí, že byl zákonným zástupcem odepřen.²⁰⁷

Kromě výše uvedeného jsou dalšími případy, které vedou ke *schwebende Unwirksamkeit*, uzavření smlouvy zástupcem bez plné moci (§ 177 BGB) a nepřikázané jednatelství (§ 185 BGB). *Schwebende Unwirksamkeit* je tedy institutem, který v zásadě plní ochrannou, případně kontrolní funkci.²⁰⁸

4.1.4 Relative Unwirksamkeit

Relative Unwirksamkeit znamená v překladu do češtiny relativní neúčinnost. Právní úpravu institutu relativní neúčinnosti nenalezneme v BGB, nýbrž v odpůřícím zákonu (*Afechtungsgesetz*²⁰⁹, dále jen „AnfG“). Tato skutečnost je tak první a poměrně zásadní odlišností oproti české úpravě relativní neúčinnosti.

Osobu, která je oprávněná domáhat se neúčinnosti právního jednání, vymezuje AnfG již ve svém ustanovení § 2. Oprávněnou osobou je dle tohoto ustanovení věřitel, který má vykonatelnou pohledávku. Předpokladem zároveň je, že výkon rozhodnutí postižením dlužníkovy majetku nevedl k uspokojení tohoto věřitele, anebo lze předpokládat, že by k jeho uspokojení nevedl. Následující ustanovení jsou pak věnovaná skutkovým podstatám odporovatelných právních jednání.

Na prvním místě jsou, zcela logicky, vymezeny skutkové podstaty úmyslného zkrácení věřitele. Podle § 3 odst. 1 AnfG se věřitel může dovolávat neúčinnosti právního jednání, které dlužník učinil v posledních deseti letech v úmyslu zkrátit své věřitele, přičemž úmysl byl druhé straně znám. Lhůta k dovolání se neúčinnosti je tedy v německém právu podstatně delší než je tomu v české právní úpravě, kde lhůta činí pouhých pět let. Druhý odstavec tohoto ustanovení se týká osob dlužníkovi blízkých. Podle této skutkové podstaty je

²⁰⁷ RÜTHERS, B., STADLER, A. *Allgemeiner Teil des BGB*. 14. Auflage. München: C. H. Beck, 2006, s. 291.

²⁰⁸ Srov. RÜTHERS, B., STADLER, A. *Allgemeiner Teil des BGB*. 14. Auflage. München: C. H. Beck, 2006, s. 292.

²⁰⁹ Celý název tohoto zákona zní Gesetz über die Anfechtung von Rechtshandlungen eines Schuldners außerhalb des Insolvenzverfahrens.

možné dovolávat se neúčinnosti úplatné smlouvy uzavřené mezi dlužníkem a jemu blízkou osobou, byli-li dlužníkovi věřitelé touto smlouvou přímo zkráceni. Věřitel se však neúčinnosti této smlouvy nedovolá, pokud byla uzavřena dříve než před dvěma lety, anebo pokud osobě blízké nebyl dlužníkův úmysl zkrátit věřitele znám. Z dikce § 3 odst. 2 AnfG (*Vorsatz des Schuldners, die Gläubiger zubenachteiligen, nicht bekannt war*) lze usuzovat, že v německé úpravě je postavení osoby dlužníkovi blízké zvýhodněno. Česká úprava totiž vyžaduje, aby osoba blízká nejen zkracovací úmysl dlužníka neznala, ale také, aby jí tento úmysl nemusel být znám (§ 590 odst. 1 písm. c) OZ). Zároveň je tato skutková podstata vymezena úžeji než skutková podstata vymezená v § 590 odst. 1 písm. c) OZ. Toto ustanovení totiž hovoří o smlouvě, nikoli o právním jednání, jak činí naše úprava. O smlouvě ostatně nehovoří ani odstavec první § 3, kde se uvádí *Rechtshandlung* (tj. právní jednání), nikoli *Vertrag* (tj. smlouva).

Další skutková podstata vymezená v § 4 AnfG se týká bezúplatných plnění. V prvním odstavci tohoto ustanovení se uvádí, že se lze dovolat neúčinnosti bezúplatného plnění dlužníka, pokud k němu došlo v posledních čtyřech letech. V odstavci druhém je pak stanovena výjimka, kdy se věřitel neúčinnosti nedovolá, a sice pokud dlužník poskytl obvyklý příležitostný dar nízké hodnoty. Zde je opět zásadní rozdíl v délce lhůty k dovolání se neúčinnosti bezúplatného plnění, lhůta je podle německé úpravy dvakrát delší než lhůta stanovená OZ. Pokud jde o výjimku zde stanovenou, v zásadě jde o ustanovení shodné s českým ustanovením § 591 písm. b) OZ.

Běh lhůty k dovolání se neúčinnosti právního jednání je v obou právních řádech upraven v zásadě shodně. Lhůta k dovolání se neúčinnosti počíná tedy běžet okamžikem učinění právního jednání, pouze u práv zapisovaných ve veřejném seznamu počíná běžet až okamžikem zápisu těchto práv do veřejného seznamu, nikoli učiněním právního jednání (§ 8 AnfG).

Co se týká pasivní věcné legitimace, i v Německu se lze dovolávat neúčinnosti právního jednání vůči dědici, případně jinému univerzálnímu právnímu nástupci a za určitých okolností i vůči jiným právním nástupcům dlužníka (§ 15 odst. 2 AnfG). Pokud jde o tyto okolnosti, lze odkázat na znění českého ustanovení § 594 odst. 2, neboť to je prakticky identické.

Následky dovolání se neúčinnosti upravuje AnfG ve svém ustanovení § 11, kde stanovuje, že to, co bylo právním jednáním dlužníka prodáno, rozdáno anebo to, čeho se dlužník vzdal, musí být věřiteli poskytnuto k uspokojení jeho

vykonatelné pohledávky (§ 11 odst. 1 AnfG). Dále se pak stanoví, že rozsah, v jakém věřitele uspokojí osoba, která znala podstatu dlužníkovy právního jednání, se řídí ustanoveními o bezdůvodném obohacení. Hned v druhém odstavci § 11 je pak vymezeno, v jakém rozsahu uspokojí věřitele příjemce bezúplatného plnění. Příjemce bezúplatného plnění je, stejně jako v české úpravě, povinen poskytnout věřiteli pouze to, o co byl sám bezúplatným plněním obohacen. Také zde je ale stanovena výjimka, a sice pokud příjemce tohoto plnění věděl anebo z okolností případu musel vědět, že bezúplatné plnění zkracuje věřitele. V takovém případě se rozsah plnění řídí ustanoveními o bezdůvodném obohacení.

Na závěr této kapitoly lze říci, že německá a česká právní úprava jsou si ohledně následků právního jednání i navzdory některým odlišnostem poměrně blízké.

Závěr

Institut neplatnosti a relativní neúčinnosti patří mezi nejvýznamnější instituty občanského práva. Tyto instituty doznaly s účinností zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále jen „OZ“) významných změn, některé lze přitom vítat, k jiným lze mít naopak výhrady. Přestože se autorka již k těmto změnám průběžně v diplomové práci vyjadřovala, považuje za vhodné na tomto místě shrnout pozitiva a negativa současné právní úpravy.

Předně lze pozitivně vnímat hlavní směr, kterým se OZ v oblasti neplatnosti právního jednání ubírá. Požadavkem hledat důvody spíše pro platnost právního jednání než pro jeho neplatnost klade OZ větší důraz na autonomii vůle jedinců a zároveň omezuje státní zásahy do soukromé sféry jedinců. S tím také souvisí upřednostnění relativní neplatnosti před absolutní, neboť rozšířením případů, v nichž nastává relativní neplatnost, je jedincům dán větší prostor pro zvážení, zda ponechají své právní jednání v platnosti či nikoliv.

Také pojetí rozporu právního jednání se zákonem lze hodnotit pozitivně. Předchozí právní úprava a zejména soudní praxe byly právní naukou značně kritizovány, neboť soudy mnohdy posuzovaly rozpor se zákonem čistě formalisticky. Současné pojetí rozporu právního jednání se zákonem takovýto postup vylučuje, neboť vyžaduje, aby soudy vždy posuzovaly smysl a účel dotčeného zákonného ustanovení.

Negativem nové úpravy je ovšem skutečnost, že některá ustanovení nejsou jednoznačná a připouští více výkladů. Typickým příkladem je úprava rozporu právního jednání s dobrými mravy. Z ní není jednoznačné, jakým druhem neplatnosti bude právní jednání odporující dobrým mravům stiženo. Problematicky zde působí požadavek zjevnosti rozporu s dobrými mravy. Tento je předními civilisty chápán různě, a proto také dovozují různý druh neplatnosti, kterým bude právní jednání stiženo. Úprava rozporu právního jednání s dobrými mravy je jedním z ustanovení, které by si jistě v OZ zasloužilo zpřesnění.

Dalším nedostatkem je dle autorčina názoru sankcionování právních jednání učiněných pod hrozbou násilí toliko neplatností relativní. Tento následek není, s ohledem na principy chránící osobnost člověka, adekvátní. Ze zákonné úpravy navíc není zřejmé, jakým okamžikem počíná běžet lhůta k dovolání se neplatnosti. Zřejmě lze předpokládat, že okamžikem skončení nátlaku, není to

ovšem jediný možný výklad.²¹⁰ Zde se jeví jako vhodné stanovit v zákonné úpravě počáteční okamžik lhůty k dovolání se neplatnosti po vzoru německého občanského zákoníku.

Co se týká úpravy relativní neúčinnosti, tu lze hodnotit vcelku pozitivně, neboť v mnohém zlepšuje postavení věřitele. Ve věřitelův prospěch hovoří rozšíření okruhu osob, které mohou být v odpůřícím řízení pasivně legitimovány, stejně jako rozšíření okruhu osob blízkých. V druhém případě totiž nenese břemeno důkazní a břemeno tvrzení věřitel, nýbrž osoba blízká, která je povinna prokázat svoji nevědomost o úmyslu dlužníka zkrátit věřitele.

Věřiteli přináší jisté výhody i propracování skutkových podstat relativní neúčinnosti. Výhodou je především to, že v případě některých skutkových podstat, konkrétně čtvrté a páté skutkové podstaty, není vyžadován úmysl dlužníka zkrátit věřitele, a proto ani věřitel není povinen tento úmysl dlužníka prokazovat. Na druhou stranu propracováním skutkových podstat došlo ke stanovení různých lhůt k dovolání se neúčinnosti, přičemž tyto jsou vesměs kratší než za úpravy předchozí. Delší je lhůta pouze v případě první skutkové podstaty, kdy se z původních tří let prodloužila na pět.

Negativně lze naopak hodnotit úpravu třetí skutkové podstaty, tzn. úpravu případů, kdy dlužník právně jednal vůči osobě blízké anebo v její prospěch. V porovnání s předchozí úpravou je tato pro věřitele jednoznačně méně příznivá. OZ nejen zkrátil lhůtu k podání odpůřčí žaloby, a to ze tří let na dva roky, ale zejména nevyžaduje u osoby blízké vynaložení náležité pečlivosti k rozpoznání dlužníkovy úmyslu. Zákonodárce tím zvýhodňuje osoby blízké na úkor věřitele, který se tak ocitá v horším postavení než za předchozí úpravy. Vzhledem k tomu, že tyto případy jsou dle mínění autorky nejčastějšími případy zkrácení věřitele, bylo by žádoucí požadavek náležité pečlivosti do úpravy zapracovat.

Cílem diplomové práce bylo podat obecný výklad institutů neplatnosti a relativní neúčinnosti, zdůraznit změny, které OZ do této problematiky přinesl, a také poukázat na problematická místa současné úpravy neplatnosti a relativní neúčinnosti právního jednání. Tento cíl byl dle názoru autorky splněn.

²¹⁰ Například J. Spáčil dovozuje, že okamžikem počátku běhu lhůty je učinění právního jednání. Srov. SPÁČIL, J. Některé sporné otázky relativní neplatnosti v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2014, č. 5, s. 175.

Resumé

The thesis discusses the relative ineffectiveness and invalidity of legal actions. Its goal is yet to give a complete explanation of these important institutes of private law. The thesis is structured into introduction, conclusion and the four main chapters, which are further divided into subsections and sub-subsections. The first chapter is devoted to legal proceedings. This section firstly explains the concept of legal actions and its nature. Further attention is devoted to the relationship of legal actions and legal act, the term used under the previous legislation. Subsequently, the essential elements of legal negotiations and also the most serious consequences of defective legal acts and the apparent legal proceedings are discussed.

The second chapter is devoted to the fundamental topic of this thesis: invalidity of legal actions. This section firstly explains the essence of the institute of invalidity of legal actions. The following subchapter is focused on the individual grounds of invalidity of legal actions. Finally, the two kinds of invalidity and their differences are discussed.

The third chapter is devoted to the institute of relative ineffectiveness. Firstly, the essence of this institute is defined. Subsequently, an interpretation of the basic concepts of this institution such as the concept of shortening, enforceable claim and the term debtor is provided. Another sub-chapter discusses the various constituent elements of relative ineffectiveness. At the end of this chapter the application of opposing actions and consequences of the successful opposing actions is discussed.

The fourth chapter is devoted to comparison with foreign law system. For this chapter German legislation was chosen. The author gives a brief description of the consequences of defective legal actions under German legislation and points out the same and different aspects of both law legislations.

Seznam použitých pramenů a literatury

Knižní zdroje

BEJČEK, J., ELIÁŠ, K., RABAN, P. a kol.: *Kurs obchodního práva. Obchodní závazky*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, 542 s. ISBN 978-80-7400-337-0.

BEZOUŠKA, P., PIECHOWICZOVÁ, L. *Nový občanský zákoník: Nejdůležitější změny*. ANAG, spol. s.r.o., 2013, s. 375, ISBN 978-80-7263-819-2.

DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek I. Díl první: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2013, 432 s. ISBN 978-80-7478-325-5.

ELIÁŠ, K. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, 1119 s. ISBN 978-80-7208-922-2.

ELIÁŠ, K. a kol. *Občanské právo pro každého: pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2013, 358 s. ISBN 978-80-7478-493-4.

GERLOCH, A. *Teorie Práva*. 6. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk. 2013, 310 s. ISBN 978-80-7380-233-2.

HURDÍK, J. a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. Plzeň: Aleš Čeněk., 2013, 308 s. ISBN 978-80-7380-377-3.

KINDL, M., ROZEHNAL, A. *Nový občanský zákoník: Problémy a úskalí*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2014, 303 s. ISBN 978-80-7380-516-6.

KNAPP, V. *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, 247 s. ISBN 80-7179-028-1.

LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 2400 s. ISBN 978-80-7400-529-9.

LARENZ, K., WOLF, M. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*. 8. Auflage. München: C. H. Beck, 1997, 1021 s. ISBN 3-406-42351-5.

MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník (§419-654). Velký komentář. Svazek III*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2014, 1264 s. ISBN 978-80-7502-003-1.

SALAČ, J. *Rozpor s dobrými mravy a jeho následky civilním právem*. Praha: C. H. Beck, 2000, 240 s. ISBN 80-7179-349-3.

ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, 1736 s. ISBN 978-80-7478-370-8.

ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. *Sborník statí z diskusních fór o rekonstrukci občanského práva*. Praha: ASPI, a.s., 2007, 354 s. ISBN 978-80-7357-294-5.

RÜTHERS, B., STADLER, A. *Allgemeiner Teil des BGB*. 14. Auflage. München: C.H.Beck, 2006, 525 s. ISBN 3-406-53860-6.

ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. – Komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2013, 192 s. ISBN 978-80-7201-918-2.

Odborné články

DOHNAL, J. Vybrané aktuální otázky odporovatelnosti v občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2010, č. 24, s. 882–885.

DVOŘÁK, B. Rozpor právního jednání se zákonem. *Bulletin advokacie*. 2011, č. 3, s. 36–43.

ELIÁŠ, K. K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2015, roč. 9, s. 13–24.

HANDLAR, J. Právní následky porušení smluvní formy právních úkonů v civilním právu de lege lata a de lege ferenda. *Právní rozhledy*. 2010, č. 18, s. 643–650.

MATES, J., MATESOVÁ KOPECKÁ, Š. Pár poznámek k institutu dobrých mravů v NOZ. *Bulletin advokacie*. 2011, č. 7-8, s. 15–25.

MELZER, F. Dispozitivní a kogentní normy v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2013, č. 7, s. 253–260.

MELZER, F. Neplatnost právního jednání v návaznosti na nedodržení formy. *Právní rádce*, 2013, č. 7, s. 31–33.

PETROV, J. Neplatnost právních jednání. *Bulletin advokacie*. 2011, č. 3, s. 36–43.

PULKRÁBEK, Z. Odporovatelnost tzv. ekvivalentních právních úkonů. *Právní rozhledy*. 2009, č. 21, s. 753–760.

PULKRÁBEK, Z. „Zjevný“ v občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2015, č. 1, s. 1–5.

RUBAN, R., KOUKAL, P. Několik poznámek k otázce nicotnosti v občanském právu. *Právní rozhledy*. 2011, roč. 19, č. 23, s. 857–865.

ŘEHÁČEK, O., VRBA, M. Relativní neúčinnost právních jednání dle nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. 2013, č. 21, s. 747–757.

TELEC, I. Není rozpor se zákonem jako rozpor se zákonem. *Právní rozhledy*. 2004, č. 5, s. 161–168.

SPÁČIL, J. Některé sporné otázky relativní neplatnosti v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2014, č. 5, s. 172–177.

Judikatura

Ústavní soud ČR

usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 26.2.1998, sp. zn. II. ÚS 249/97

usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 9.11.2006, sp. zn. II.ÚS 559/02

Nejvyšší soud ČR

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26.6.1997, sp. zn. 3 Cdon 69/96

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 9.6.2000, sp. zn. 21 Cdo 1880/1999

usnesení Nejvyššího soudu ČR, ze dne 2. 8. 2005, sp. zn. 33 Odo 687/2004

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 9. 2007, sp. zn. 28 Cdo 2789/2007

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15.2.2012, sp. zn. 30 Cdo 1560/2011

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.3.2001, sp. zn.25 Cdo 2987/2000

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19.12.2002, sp. zn. 30 Cdo 1251/2002

usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 4. 2011, sp. zn. 23 Cdo 2511/2009

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 1.2.2001, sp. zn. 26 Cdo 2828/2000

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 3. 2004, sp. zn. 33 Odo 17/2002

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19.10.2010, sp.zn. 30 Cdo 2929/2009

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 6. 2008, sp. zn. 21 Cdo 4333/2007

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 3. 2004, sp. zn. 33 Odo 17/2002

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 7.2011, sp. zn. 33 Cdo 2237/2009

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 5.3.2008, sp. zn. 30 Cdo 2435/2006

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21.12.2009, sp.zn. 30 Cdo 366/2008

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19.6.2012, sp.zn. 21 Cdo 366/2008

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.8.2013, sp. zn. 21 Cdo 2041/2012
rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 5.3.2008, sp. zn. 30 Cdo 2435/2006
rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11.10.2008, sp.zn. 30 Cdo 2432/2007
rozsudek Nejvyššího soudu v rozsudku ze dne 1. 11. 2004, sp. zn. 30 Cdo
2474/2003
rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 1. 2002, sp. zn. 21 Cdo 549/2001
rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 10.1999, sp. zn. 31 Cdo 870/99
rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22.1.2002, sp. zn. 21 Cdo 549/2001
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31.5.2011, sp.zn. 30 Cdo 2828/2009
rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1.8.2002 sp. zn. 21 Cdo 2192/2001
usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 11.1.2006, sp.zn. 20 Cdo 2825/2005
rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 10.12.2008, sp.zn. 21 Cdo 4455/2007
rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18.7.2000, sp.zn. 31 Cdo 619/2000

Nejvyšší správní soud ČR

rozsudek Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 11. 4. 2006, sp. zn. 8 As
35/2005

Použité právní prameny

zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

BGB (občanský zákoník Spolkové republiky Německo ze dne 18.8.1896)

AnfG (odpůrčí zákon ze dne 5.10.1994)